

Research Paper

Qualitative Analysis of Post-Class Indicators of Stratification and Social Inequality: From Hard to Flexible Inequalities

Seyede Hajar Hosseini¹ , Mahnaz Farahmand^{*2}

¹ Ph.D. Candidate in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. s.hagar.hosseini@stu.yazd.ac.ir

² Associate Professor in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. Farahmandm@yazd.ac.ir

 [10.22080/ssi.2024.27329.2208](https://doi.org/10.22080/ssi.2024.27329.2208)**Received:**

June 25, 2024

Accepted:

August 10, 2024

Available online:

March 1, 2025

Keywords:

social inequality, post-class, post-class analysis, social stratification sources (indicators), social stratification.

Abstract

Objectives: Simultaneously with the transformation of social stratification structures, the indicators and generators of stratification and inequality are also changing. The latest theoretical claims about stratification and inequalities are the evolution of indicators and generators of class stratification towards post-class. This new post-class position is still not well known. This research was done to analyze the post-class generators of stratification and inequality. **Methods:** The study used two qualitative techniques, including semi-structured individual interviews and focus groups. To discover post-class generators from the perceptions and individual experiences of 23 people from the population of Zanjan City, one focus group session was used as a qualitative strategy in connection and combination with the results of individual interviews. Sampling was purposeful and data collection continued until reaching theoretical saturation and group consensus. Simultaneous coding and thematic analysis were used for coding and analysis, and analytical comparison, member check and dialogue approach, and group integration were used to ensure reliability. **Results:** This qualitative analysis achieved 14 global themes and 48 organizing themes, consisting of 4 global themes and 10 organizing themes around people's understanding of inequality and stratification, 7 global themes and 27 organizing themes around people's understanding of the generators or indicators of post-class stratification and inequality, and 2 global themes and 11 organizing themes around people's experience of the mechanisms of dealing with stratification and inequality. **Conclusion:** This research discovered the post-classified society and a list of factors that reproduce stratification and inequality and individual mechanisms and revealed the importance of the very diverse generators of stratification and inequality. So, paying attention to the variety of generators and mechanisms in social stratification studies, the post-class approach in explaining social stratification, and the use and testing of indicators and post-class generators of stratification and inequality are suggested.

*Corresponding Author: Mahnaz Farahmand

Address: Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. **Email:** Farahmandm@yazd.ac.ir

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

2538-3612 © The Author(s)

Published by University of Mazandaran

Extended Abstract

1. Introduction

Theoretical and empirical research on social stratification has been one of the major topics and the hallmarks of sociology since it burgeoned as an academic discipline (Fujihara, 2020; Goldthorpe & Marshall, 1992; Pevalin & Rose, 2002), and it seems that this analysis is far from exhausted (Goldthorpe & Marshall, 1992). Numerous studies have investigated the characteristics of social stratification and inequality (Fujihara, 2020), also some of them have aimed to identify key factors of class and inequality (Pakulski, 2005). However, the conceptualization and measurement of social stratification and inequality have always been controversial (Fujihara, 2020; Pakulski & Waters, 1996).

A paradigmatic shift from the class interpretation has been occurring in stratification literature recently (Pakulski, 2005). The latest theoretical claims are the evolution of indicators and generators of class stratification towards post-class that has been suggested as being the one basis of research in social stratification. This new approach believes that complex structures of inequality and Social inequality may vary in the degree of complexity of the interaction of different structural “generators” and the degree of social articulation, and social group formation. When sociocultural articulation is weak or strata boundaries are blurred, group identities and solidarities are weak, distances are crosscutting, and divisions are fickle social inequalities may take a complex and unstratified form. This calls for an overhaul of our views of social inequality, division, and antagonism. The key steps in such an overhaul involve recognizing the

multiplicity of generations, the impact of education and knowledge, citizenship and democracy, gender and racial relations, and so on (Pakulski & Waters, 1996: 162).

This new post-class position is still not well known. Therefore, this research was conducted to analyze the post-class generators of stratification and inequality. In the present study, individuals' perceptions of the drivers of stratification and inequality and the mechanisms for dealing with them have been qualitatively analyzed. The theoretical advantage of the research is that it provides empirical data to examine post-class theoretical claims. The practical advantage of the research is that its findings can be used as an operationalization of post-class stratification for the field of stratification research because it helps to discover the most important drivers of post-class stratification and inequality, also, it provides insights that arise from life narratives and collective understanding of individuals in identifying the drivers and mechanisms for dealing with inequality. As a main question, this research wants to know what individuals' understanding and experience of inequality and social stratification in the current society are. What are the drivers of social stratification and inequality that indicate the position of individuals in the current society? How do people deal with social inequalities to build or change their social status?

2. Methods

This study was conducted with a theoretical and qualitative approach. Data were collected through 23 semi-structured individual interviews and 1 focus-group session as a qualitative strategy combined with the results of individual interviews in Zanjan city. Sampling was Purposeful and data

collection continued until theoretical saturation and group consensus were reached. Interview and focus-group questions were designed based on post-class (Pakulski & Waters, 1996; Pakulski, 2005) literature. Kruger's (2014) guidelines were used to pose questions in the focus group. Coding was done simultaneously. For data coding, analysis, and conceptualization were used from the Thematic Analysis method (Braun & Clarke, 2006; Braun et al., 2014: 95) and Sterling's three-stage thematic network approach (Basic, Organizing, and Global code). For data Validation, the analytical comparison (researcher's reference to data) the Member checking (Lincoln & Guba, 1985; Creswell & Miller, 2000), and the Dialogic approach in the group (Harvy, 2015) were used.

3. Results

This qualitative analysis achieved 14 global themes and 48 organizing themes. 4 global themes and 10 organizing themes were achieved around participants' understanding of inequality and stratification; 7 global themes and 27 organizing themes were achieved around participants' understanding of the generators or indicators of post-class stratification and inequality; and 2 global themes and 11 organizing themes were achieved around participants' individual mechanisms of dealing with stratification and inequality.

4. Conclusion

This research discovered the post-classified society and a list of factors that reproduce stratification and inequality and individual mechanisms and revealed the importance of the very diverse generators of stratification and inequality. So, paying attention to the variety of generators and mechanisms in social stratification studies, the post-class approach in explaining social stratification, and the use and testing of indicators and post-class generators of stratification and inequality are suggested.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

Study conception and design: Hosseini and Farahmand

Data collection: Hosseini

Data analysis and interpretation: Hosseini and Farahmand

Critical revision: Farahmand

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors would like to acknowledge all participants in the interviews and focus groups in this research. The authors would like to acknowledge the constructive comments provided by all the anonymous scientific consultants and referees, especially in the validation stage.

علمی پژوهشی

تحلیل کیفی مولدهای پساطبقاتی قشربندی و نابرابری اجتماعی: از نابرابری‌های سخت تا منعطف

سیده‌هاجر حسینی^۱ ID، مهناز فرهمند^۲ ID*^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.s.hagar.hosseini@stu.yazd.ac.ir^۲ دانشیار جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران. Farahmandm@yazd.ac.irdoi [10.22080/ssi.2024.27329.2208](https://doi.org/10.22080/ssi.2024.27329.2208)

چکیده

اهداف: هم‌زمان با دگرگونی ساختارهای قشربندی اجتماعی؛ شاخص‌ها و مولدهای قشربندی و نابرابری نیز تحول می‌یابند. آخرین ادعاهای نظری درباره قشربندی و نابرابری‌های اجتماعی، تحول شاخص‌ها و مولدهای قشربندی طبقاتی به سمت پساطبقاتی است. این موضع جدید پساطبقاتی هنوز چندان شناخته نشده است. تحقیق حاضر به قصد تحلیل مولدهای پساطبقاتی قشربندی و نابرابری با استفاده از دو تکنیک کیفی شامل مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته فردی و گروه متمرکز انجام شد. روش: برای کشف مولدهای پساطبقاتی از ادراکات و تجارب فردی ۲۳ نفر از جمعیت شهر زنجان و از ۱ جلسه گروه کانونی به‌عنوان استراتژی کیفی در ارتباط و ترکیب با نتایج مصاحبه‌های فردی استفاده شد. نمونه‌گیری به روش هدفمند بوده و گردآوری داده‌ها تا رسیدن به اشباع نظری و اجماع گروهی ادامه یافت. برای کدگذاری و تحلیل از کدگذاری هم‌زمان و تحلیل تماتیک و برای اطمینان از اعتمادپذیری، از مقایسه تحلیلی، بازبینی اعضا و رویکرد گفت‌وگویی و هم‌سازی گروهی استفاده شد. یافته‌ها: تحلیل کیفی به ۱۴ مضمون فراگیر و ۴۸ مضمون سازمان‌دهنده پیرامون فهم افراد از نابرابری و قشربندی (۴ مضمون فراگیر، ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده)؛ فهم افراد از مولدها یا شاخص‌های قشربندی و نابرابری پساطبقاتی (۷ مضمون فراگیر، ۲۷ مضمون سازمان‌دهنده) و تجربه افراد از مکانیزم‌های برخورد با قشربندی و نابرابری (۲ مضمون فراگیر، ۱۱ مضمون سازمان‌دهنده) منتج شد. نتیجه‌گیری: تحقیق، به کشف عرصه پساطبقاتی‌شده جامعه و فهرستی از مولدهای بازتولید قشربندی و نابرابری و مکانیزم‌های فردی برخورد با آن طبق فهم و ادراک افراد دست یافت و اهمیت مولدهای بسیار متنوع قشربندی و نابرابری را آشکار کرد. بنابراین، توجه به تنوع مولدها و مکانیزم‌ها در مطالعات قشربندی اجتماعی؛ همچنین توجه به رویکرد پساطبقه در تبیین قشربندی اجتماعی و استفاده و آزمون شاخص‌ها و مولدهای پساطبقاتی قشربندی و نابرابری حاصل از این تحقیق میدانی، در تحقیقات بعدی پیشنهاد این تحقیق است.

تاریخ دریافت:

۵ تیر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۲۰ مرداد ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۱۱ اسفند ۱۴۰۳

کلیدواژه‌ها:

پساطبقه؛ تحلیل پساطبقاتی؛ قشربندی اجتماعی؛ مولد (شاخص) قشربندی؛ نابرابری اجتماعی.

* نویسنده مسئول: مهناز فرهمند

آدرس: گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

ایمیل: Farahmandm@yazd.ac.ir

این مقاله با دسترسی آزاد تحت مجوز بین‌المللی کربیتو کامنز از نوع نسبت‌دادن-غیرتجاری-بدون انشقاق ۴/۰ است.

ناشر: دانشگاه مازندران © نویسنده(گان) ۲۵۳۸-۳۶۱۲

۱ مقدمه و بیان مسأله

سه دهه اخیر نیز عملیاتی‌سازی‌های مرسوم کلان-سطح، بنا به دلایلی از این دست که توجه اندکی به سطوح و تجارب فردی دارند و بر معیارهای اندکی متمرکز هستند (Thaning & Hallsten, 2020) و انطباق مکانی و زمانی [و پایایی] ضعیفی در جوامع غیرطبقاتی دارند (Pevalin & Rose, 2002, 76; Howe et al., 2012: 782) پیچیدگی قشربندی و نابرابری اجتماعی جهان امروز، بحث‌برانگیز هستند (Pakulski & Waters, 1996; Fujihara, 2020). هدف نقد قرار گرفته و الهام-بخش تحلیل‌های سطح خرد و فردی و افقی شده‌اند (Goldthorpe & Marshall, 1992; Pakulski & Waters, 1996; Erikson, Goldthorpe & Hallsten, 2012; Barone, Hertel & Smallenbroe, 2022)

محور اصلی نقدها، پیچیدگی و تحولاتی است که از قرن بیستم در معنا و مولدهای قشربندی و نابرابری و تردید در معیارین بودن مولدهای طبقه ایجاد شده است. بنابراین، اگرچه هنوز ادبیات قشربندی اجتماعی، حول مفهوم طبقه و عنصر اقتصاد حرکت می‌کند؛ اما این ادبیات، در حال تجربه یک تغییر پارادایمیک از تفسیر طبقاتی به سمت تفسیر «پس‌اطبقاتی»^۳ قشربندی است.

از قرن بیستم، ماهیت طبقه اجتماعی در نتیجه تحولات ارتباطی و تکنولوژیکی، جهانی‌شدن (Oesch, 2023)، افزایش نابرابری اقتصادی، رشد چندفرهنگی، دسترسی نهادی و رسانه‌ای (Voyer, Kline & Danton, 2022)، [مهارت‌گرایی، مصرف-گرایی]، رشد مدنی و حقوق فردی، حق مالکیت و دفاع قانونی از حق (Marshall & Bottomore, 1950) پیچیدگی و تغییرات واضحی به خود دیده است. تا حدی که رقابت‌ها و تضادهای اجتماعی قشرساز در جهان معاصر، فردی‌تر، متنوع‌تر و مجزاتر از طبقه‌بندی‌های ساختاری-اقتصادی هستند و پیوند کم‌تری با هویت‌های طبقاتی دارند (Pakulski & Waters, 1996: 131). این پیچیدگی‌ها، تحلیل

مطالعه قشربندی و نابرابری اجتماعی و رویه‌های سنجش و واحدهای تحلیل آن، یکی از مباحث و مشخصه‌های جامعه‌شناسی از بدو شکوفایی‌اش بوده است (Goldthorpe & Marshall, 1992; Marshall, 1997; Pevalin & Rose, 2002; Fujihara, 2020) و هنوز هم یکی از محورهای اصلی جامعه‌شناسی قرن بیست‌ویکم را به خود اختصاص می‌دهد (Fujihara, 2020: 548). چنین تحلیل‌هایی از آن حیث که درک نابرابری‌ها و ظرفیت تحرک اجتماعی هر جامعه را امکان‌پذیر می‌سازند و بر سیاست‌گذاری‌ها مؤثرند (Barone, Hertel & Smallenbroe, 2022) مسیر تحلیل‌های جدیدتر را باز می‌کنند. با این‌حال، تحلیل‌های نابرابری که جامعه‌شناسان به آن پرداخته‌اند، بیشتر در چارچوب یک پارادایم خاص و غالباً اجمالاً پوزیتویستی صورت گرفته‌اند (گیدنز، 1974، نقل از اسکملبر، ۲، ۱۴۰۰: ۱۳۹ و ۱۴۰) که اگرچه به رویکرد تجربه‌گرا بسیار یاری رسانده‌اند، اما موجب نادیده گرفته شدن مشغله‌های جامعه‌شناختی خرد و کیفی نیز شده‌اند (اسکملبر، ۱۴۰۰: ۱۴۰). در همین پارادایم، بسیاری از تحلیل‌های قشربندی بر عوامل اقتصادی تعیین‌کننده موقعیت طبقاتی متمرکز بوده‌اند (Voyer, Kline & Danton, 2022) که بر مبنای آن، طبقه‌ها ویژگی‌های عینی ساختار اجتماعی بوده‌اند که با مرزهای واضح، خطوط اصلی شکاف را در جامعه ایجاد کرده‌اند (Pakulski & Waters, 1996: 131) و مباحث نابرابری طبقاتی نیز با همین تعاریف و اندازه‌گیری‌های اقتصادی تک‌بندی (و گروه‌گرا) مشخص شده‌اند (Cherlin, 2014, cited by Oesch, 2023).

مدتی بعد، این مطالعات و سنجش‌ها از نظر تطابق تجربی، تا حدی نقد و محدود شده و طیفی از معیارها در تحلیل‌های طبقاتی (Pevalin & Rose, 2002: 76; Wright, 2005) سر برآوردند. در

³ Post-Class

¹ Giddens

² Scambler

آن با تفاسیر و تجارب فردی و ارزش دیگر، استفاده از آن در جوامعی است که در آن‌ها لایه‌ها و طبقات اجتماعی کاملاً از هم متمایز نیستند و لذا سنجش طبقه، اغلب در مخصصه عملیاتی می‌باشد.

در رویکرد طبقه ادعا می‌شد که قشربندی، معیار دقیقی (ثروت یا درآمد) دارد. اما طبق رویکرد پساطبقه ادعا می‌شود که در بررسی قشربندی با تنوعی از مولدها و معیارها مواجه هستیم. اگرچه مولدها و معیارهای قشربندی، در دهه‌های پیش هم در جوامع وجود داشته؛ اما شاخص ثروت، برجسته بوده و به شاخص‌های غیر از درآمد و ثروت، توجه چندانی نشده است. در رویکرد پساطبقاتی، به اهمیت تنوعی از شاخص‌های غیر از ثروت هم تأکید می‌شود. همچنین، طبق رویکرد طبقه، مرزهای قشربندی ثابت است، درحالی‌که در پساطبقه، طبقات مرز مشخصی ندارند و مرزها در هم تنیده و مختلط و متقاطع هستند.

همچنین، مطالعات عمدتاً قشربندی را به‌عنوان یک واقعیت کلان دیده‌اند؛ اما مطالعات پساطبقه، به سطح خرد و به فهم و درک و عملکرد فرد از قشربندی و مکانیزم برخورد او در درون نظام قشربندی می‌پردازد. تحقیقات درباره واقعیت کلان قشربندی عمدتاً به سطوح فردی ورود نکرده‌اند. درحالی‌که در تحلیل کیفی به فهم افراد از یک واقعیت کلان و جایگاه (و تجارب و کنش‌واکنش) افراد در درون واقعیت اجتماعی کلان، پرداخته شده و سعی شده معنای ذهنی افراد از آن واقعیت کشف شود.

با این حال، رویکرد پساطبقه، هنوز در جهان، چندان مورد پرسش و بررسی قرار نگرفته است و مشخص نیست که آیا جامعه ما وارد مرحله پساطبقه شده است و نظام قشربندی اجتماعی در آن براساس مولدهای پساطبقاتی عمل می‌کند یا خیر؟ برای پرداختن به این خلأ، در مطالعه حاضر، تحلیلی از معنای ذهنی و ادراک افراد از مولدهای قشربندی و نابرابری و مکانیزم‌های برخورد با آن انجام شده است. امتیاز نظری تحقیق این است که

قشربندی و نابرابری را در سی سال گذشته از تمرکز بر جنبه‌های صرفاً توزیعی و اسمی قشربندی، به سمت جنبه‌های رابطه‌ای آورده (Pevalin & Rose, 2002, 76) و راه درک تجربیات فردی را از قشربندی (Thaning & Hallsten, 2020) که نشان‌دهنده نابرابری‌ها و شکاف‌های افقی [و چندسطحی] است و برای تحرک اجتماعی جامعه امروز (Güveli & DeGraaf, 2007) و برای درک رفتار و اولویت‌های تصمیم‌گیری افراد مهم هستند، برجسته کرده است. چنین تحولات و پیچیدگی‌ها، جهان را از عصر طبقه به عصر پساطبقه کشانده است و تنوع مولدها و نمادهای قشربندی و مکانیزم‌های فردی برای رفع نابرابری‌های قشری را مورد توجه مجدد قرار داده است. در حال حاضر، تحلیل‌گران قشربندی، معیارهای چندگانه و منعطف‌تر و فرآیندهای اجتماعی-فرهنگی را پیشنهاد می‌کنند و دعوت می‌کنند تا قشربندی اجتماعی را فراتر از واقعیت کلان طبقه بررسی کنیم.

رویکرد جدید (پساطبقاتی/فراطبقاتی) بر آن است که قشر، طبقه و پایگاه اجتماعی-اقتصادی، ساختاری چندوجهی دارد (Kallschmidt & Eaton, 2019) و معیارهای قشربندی، پدیده‌های ثابتی نیستند، بلکه تحول و دگرگونی نسبی را تجربه می‌کنند. چنانکه در دوره حاضر، طبقه و معیارهای آن، دیگر تنها مقوله تجربی مفید برای تحلیل قشربندی-های اجتماعی جهان امروز نیستند؛ زیرا در جامعه امروز مولدها و معیارهای دیگری غیر از درآمد-ثروت (شاخص کلیدی طبقه) نیز مولد قشر هستند (Pakulski, 2005: 162). ساختارهای پیچیده نابرابری اجتماعی ممکن است ناشی از پیچیدگی تعامل «مولدهای» مختلف باشد. این امر، بازنگری را در دیدگاه‌های نابرابری لازم می‌دارد. این بازنگری شامل شناخت «کثرت مولدها» و عواملی همچون تأثیر آموزش و دانش، شهروندی و دموکراسی، جنسیت و روابط نژادی و غیره است (131: Pakulski & Waters, 1996) یک ارزش تحلیل پساطبقاتی، پتانسیل آن برای فهم نابرابری و منشأ

تطابق تجربی، این‌چنین نقد و محدود شدند (Pevalin & Rose, 2002, 76)، طیف وسیعی از معیارها در تحلیل طبقاتی سر برآوردند (Wright, 2005). مهم‌ترین نمونه این معیارها، وضعیت اجتماعی-اقتصادی^۱ به‌عنوان یک مفهوم عینی است (Barone, Hertel & Smallenbroe, 2022). این چارچوب بسیار مرسوم فرض می‌کند که گروه خانواده به‌خودی‌خود واحد تحلیل است (Watson & Barth, 1964) و توسط پدر (در کارهای گلدتروپ، 1983 و 1984) یا یکی از والدین (Erikson, 1984) (مدل سلطه) یا با میانگین وضعیت والدین (Thaning & Hallsten, 2020) (مدل انباشت) تعریف می‌شود. معیارهای وضعیت اجتماعی-اقتصادی، واحد تحلیل گروهی را برجسته و واحد فردی را فراموش می‌کنند (Barone, Hertel & Smallenbroe, 2022) اما بر اساس مبانی نظری یا تجربی نیز توجیه‌شده و متداول هستند (Erikson, 1984).

از آغاز دهه ۱۹۶۰ طبقه‌بندی‌های اجتماعی پیچیده‌تر [و ذهنی‌تر] با تحلیل‌های رابطه‌ای و فراتر از رویکرد گروهی رایج شده‌اند (Watson & Barth, 1964: 10-16). این مدل‌ها راه را برای تحقیق در مورد تجربیات فردی قشربندی هموار کرده‌اند (Thaning & Hallsten, 2020). از اواخر دهه ۱۹۹۰ یک میدان مجازی پیرامون انواع مقیاس‌ها با استفاده از روابط اجتماعی به‌عنوان معیاری برای موقعیت‌ها در یک سیستم قشربندی اجتماعی (Fujihara, 2020: 548) ایجاد شده است. همچنین، یک دیدگاه فراطبقاتی و کثرت‌گرایانه درباره چگونگی بهترین سنجش نابرابری و طبقه‌بندی اجتماعی برای جوامع معاصر (Barone, Hertel & Smallenbroe, 2022) و یک نگرانی برای درک اینکه چگونه شانس-های زندگی با موقعیت‌های اجتماعی مرتبط است (Pevalin & Rose, 2002, 76) و چگونه الگوهای تعامل اجتماعی در بازتولید نابرابری اجتماعی از

اطلاعات تجربی برای بررسی ادعاهای نظری پساطبقاتی ارائه می‌دهد. همچنین، یافته‌ها می‌توانند به‌عنوان عملیاتی‌سازی قشربندی پساطبقاتی برای حوزه تحقیقات قشربندی قابل استفاده باشند؛ زیرا به کشف مهم‌ترین مولدهای قشربندی و نابرابری پساطبقاتی کمک می‌کند. امتیاز کاربردی تحقیق این است که بینش‌هایی را ارائه می‌دهد که از روایت‌های زندگی شرکت‌کنندگان و درک جمعی آن‌ها در شناسایی مولدها و مکانیزم‌های فردی برخوردار آن‌ها با نابرابری برمی‌خیزد. به‌عنوان سؤال اصلی، این تحقیق می‌خواهد بداند که فهم و تجربه افراد از نابرابری و قشربندی اجتماعی در جامعه فعلی چیست؟ مولدهای قشربندی و نابرابری اجتماعی که جایگاه افراد را در جامعه کنونی نشان می‌دهند کدام‌اند؟ افراد چگونه با نابرابری‌های اجتماعی برخورد می‌کنند تا جایگاه اجتماعی خود را بسازند یا تغییر دهند؟

۲ مبانی نظری و پیشینه

۲٫۱ مبانی نظری

مطالعه قشر و طبقه اجتماعی، همیشه یک مفهوم بحث‌انگیز و مسأله‌ای پیچیده و بغرنج بوده است (Pakulski & Waters, 1996: 131). معروف‌ترین نسخه مارکسیستی آن، اصطلاحی توضیحی بود که مرز گروه‌های اجتماعی و کنشگران جمعی را (با مبنایی اقتصادگرا و گروه‌گرا) مشخص می‌کرد (همان، 1996: 131). ماکس وبر نخستین کسی بود که به تبیین تک‌علتی طبقه، تاخت و استدلال کرد که بنیان نظام قشربندی مالکیت، قدرت و منزلت است (پرچمی و درخشان، ۱۴۰۲: ۲۹۲) و اگرچه منزلت اجتماعی ریشه در روابط سرمایه‌داری دارد، اما جلوه‌های بالفعل آن در سطح روابط اجتماعی ناشی از تلاش افراد در یافتن راه‌هایی برای رسیدن به منزلت با ابراز منزلت‌شان است (بنت، ۱۳۸۶: ۳۱۰). وقتی مطالعات طبقه از نظر

¹ Social Economic Status/Socioeconomic status (S.E.S.)

امروز، مرزهای طبقاتی را درنور دیده و به پساطبقه رسیده، زیرا چنانکه در آن عناصر دیگری غیر از درآمد-ثروت (شاخص کلیدی طبقه) نیز مولد قشر هستند، این مولدها فردی‌تر و متنوع‌ترند و می‌توانند یکدیگر را تکمیل یا قطع کنند یا به یکدیگر تبدیل شوند و هویت‌ها را فراتر از طبقه، شکل دهند (Pakulski, 2005: 162). در این تحلیل جدید در سطوح فردی و خانوادگی و حتی جمعی، خود شرکت‌کنندگان در تحقیق، با تجارب و با فهم خود از موقعیت خود در سلسله مراتب اجتماعی-اقتصادی آن را تعریف می‌کنند و به‌طور دقیق جنبه‌های ظریف وضعیت اجتماعی را به تصویر می‌کشند و ممکن است اثر انواع عوامل اجتماعی-اقتصادی متقاطع را که یکدیگر را تقویت یا خنثی (قطع) می‌کنند، نیز مشخص کنند (Howe et al., 2012: 782).

به این ترتیب، مفهوم پاکولسکی (2005) از نظریهٔ پساطبقاتی با تأکید بر اهمیت عوامل فرهنگی و نمادین در درک نابرابری اجتماعی، نظریه-های مارکسیستی سنتی را به چالش می‌کشد. طبق این نظر، طبقه دیگر صرفاً توسط روابط اقتصادی تعیین نمی‌شود. این تغییر، پیچیدگی‌های جامعهٔ معاصر را برجسته می‌کند که در آن جایگاه افراد نه-تنها بر اساس رابطهٔ آن‌ها با ابزار تولید، بلکه بر اساس نمادهای وضعیتی، مهارت‌ها و سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی نیز ساخته می‌شود. با گنجاندن این عناصر در تحلیل قشربندی اجتماعی، نظریهٔ پساطبقاتی درک دقیق‌تری از پویایی طبقاتی و پویایی قدرت و نابرابری فراتر از شرایط صرفاً اقتصادی در دنیای معاصر ارائه می‌دهد. مطالعهٔ حاضر نیز به پیروی از رویکرد پساطبقه به تحلیل پساطبقاتی بر اساس فهم و تجارب شرکت‌کنندگان از قشربندی و مولدهای آن اقدام کرده است.

طریق ایجاد تمایز و امتیاز و برخوردهای تعیین‌کنندهٔ دسترسی به منابع مهم، تأثیرگذارند (Kraus et al., 2019) ایجاد شده است.

بنابراین اگرچه نابرابری اجتماعی، همچنان براساس قرار گرفتن افراد در جایگاه‌های متفاوتی از دسترسی به امتیازات و منابع باارزش معنی می‌شود (گرب^۱، ۱۳۷۳، نقل از طالبان و عسگری، ۲۰۲۰: ۱۸) و معمولاً براساس گروه‌های درآمدی اندازه‌گیری می‌شود، اما در عصر حاضر، طیف وسیع‌تری از معیارها اعم از تفاوت در درآمد، نژاد و قومیت، جنسیت، مذهب، الگوهای تعاملی و گفتاری، حالات تعامل، سبک زندگی و صدها مقولهٔ دیگر که پیامدهای اجتماعی-اقتصادی را به بار می‌آورند، همگی مولد قشر و نابرابری اجتماعی تلقی می‌شوند.

پاکولسکی^۲ (2005) جامعه‌ای را که این عناصر بی-شمار در آن‌ها مولد قشربندی و نابرابری هستند، جوامع پساطبقه و تحلیل این وضعیت‌ها را تحلیل پساطبقاتی می‌نامند. از نظر او طبقه، یک مقولهٔ اقتصادی است و این مفهوم از زمان مارکس، همچنان تقریباً با یک معنا به‌کار می‌رود. درحالی‌که این مفهوم، دیگر یارای تبیین نابرابری‌ها و قشربندی-های جوامع عصر حاضر را ندارد (Pakulski, 2005: 178-179)؛ زیرا ویژگی جوامع امروز، گذار از قشربندی طبقاتی به قشربندی غیرطبقاتی مختلط است که در آن، طبقات تجزیه شده‌اند و تغییرات اجتماعی باعث نابرابری پیچیده‌تر و غیرطبقاتی و حتی «قشرزدایی» شده است (Pakulski, 2005: 178). از نظر پاکولسکی اکنون «طبقه به‌مثابه یک دسته‌بندی ذهنی حول سبک‌های زندگی، در برخی موارد حول مهارت‌های حرفه‌ای و در جایی دیگر حول سطوح درآمد و حول رفتار مصرف و غیره» می‌چرخد (Pakulski, 2005: 178-179). اگرچه در رویکرد پساطبقه، نابرابری همچنان مسألهٔ حائز اهمیت است، اما ساختارهای مولد نابرابری و اهمیت هرکدام، در صورت‌بندی اجتماعی متفاوت هستند. فرض رویکرد پساطبقه این است که جامعهٔ

² Pakulski

¹ Grabb

۲،۲ پیشینه

۲،۲،۱ پیشینه داخلی

در ایران، تحقیق در حوزه نابرابری، قشر و طبقه اجتماعی، اگرچه بخش قابل توجهی از تحقیقات اجتماعی را زیر پوشش قرار داده و موضوعی گوناگون محققان بوده است، اما تحقیقاتی که به دگرگونی مفهومی قشر/طبقه و معیارها و مولدهای آن پرداخته باشند، کمیاب است. لهسایی‌زاده (۱۳۸۵) در مطالعه نابرابری‌ها و قشربندی اجتماعی در ایران با هدف ارائه چارچوبی از شاخص‌های نابرابری اجتماعی به این نتیجه رسید که امروزه در ساختار طبقاتی جامعه ایران با پدیده جدیدی به نام «پایگاه-های طبقاتی چندگانه» مواجه هستیم که از ترکیب طبقاتی خالص افراد مشکل است. جمالی، قنبری و پورمحمدی (۱۳۸۹) در بررسی «نگرش به مفهوم نابرابری و مفاهیم مرتبط با آن در مطالعات اجتماعی-اقتصادی»، دریافتند که پیچیدگی مفهوم نابرابری، موجب اختلاف نظر در تعریف آن شده و به همین دلیل تعریف واحدی از آن ارائه نشده است. نابرابری را باید با توجه به شرایط زمانی-مکانی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، ایدئولوژیکی و به عبارتی در چارچوب ساختاری همان نظام تفسیر کرد؛ زیرا نابرابری مفهومی نسبی، پویا و هنجاری است. طهماسبی، میرزایی و کامران (۱۳۹۱) عوامل اجتماعی مؤثر بر احساس نابرابری اجتماعی و پیامدهای آن را در شهر تهران بررسی نموده و برای پاسخ به سؤال خود هفت متغیر مستقل «فرصت-های اجتماعی (شانس‌های زندگی)، قومیت، منطقه جغرافیایی، مذهب، پایگاه اجتماعی، آموزش، برنامه-های رسانه‌ای» را در نظر گرفته و دریافتند که احساس نابرابری اجتماعی برحسب متغیرهای فرصت‌های اجتماعی، محدوده جغرافیایی و برنامه‌های رسانه‌ای تفاوت دارد. اما برحسب متغیرهای قومیت، مذهب، پایگاه اجتماعی، برنامه-های رسانه‌ای و سطوح تحصیلاتی مختلف تفاوت

ندارد. قادری (۱۳۹۷) در بررسی ساختار قشربندی اجتماعی و خوشه‌بندی فرهنگی-اجتماعی محلات و مناطق شهر تهران با هدف توصیف و تحلیل جامعه-شناختی نشان داد که قشربندی تقریباً واضح ساکنان تهران فقط بر اساس نواحی بالا شهر و پایین-شهر است و با سه شاخص قدرت اقتصادی، پایگاه اجتماعی و تعلق محلی، به‌عنوان مفاهیمی که بیانگر ثروت، منزلت و رضایت از محل زندگی هستند، ترسیم می‌شود. تجمیع این سه شاخص در محله-های مناطق مختلف، نشان‌دهنده یک دوقطبی آشکار در قشربندی اجتماعی در تهران است.

۲،۲،۲ پیشینه خارجی

با وجود اینکه حدود دو دهه از طرح دیدگاه پساطبقه در مطالعات قشربندی می‌گذرد، اما این رویکرد هنوز ناشناخته است و تحقیقات چندانی را شکل نداده و دست‌کم هیچ تحلیل پساطبقاتی از قشربندی در جامعه ما صورت نگرفته است. با جست‌وجو در پایگاه‌های علمی معتبر داخلی مشخص می‌شود که مفهوم پساطبقه در عنوان یا کلیدواژه هیچ تحقیقی گزارش نشده است. تحقیقات معدودی در خارج، در مورد تحولات مفهومی طبقه به پساطبقه انجام شده است که می‌تواند پیشینه موضوع حاضر باشند. پاکولسکی (۱۹۹۳) پیش از طرح دیدگاه پساطبقه، در تحقیقی با عنوان جنبش‌های اجتماعی توده‌ای و طبقه اجتماعی، به نقد مفهوم طبقه پرداخت. وی به‌طور انتقادی تفاسیر طبقاتی اصلی را بررسی کرد و استدلال کرد که این گزارش‌ها ولو اینکه با روایت‌های پسامارکسیستی و پسامدرنیستی تفسیر شده‌اند، ناقص هستند. تضادهای معاصر و جنبش‌های وابسته به آن، متنوع‌تر و مجزاتر از طبقه‌بندی‌های ساختاری-اقتصادی هستند و پیوند کم‌تری با هویت‌های طبقاتی نسبت به قرن نوزدهم که توسط مارکس تحلیل شد دارند و باید با تنوعی از گزاره‌های جایگزین پُر شوند. در مطالعه دیگر، پاکولسکی و واترز^۱ (۱۹۹۶) در تحقیقی با عنوان «مرگ طبقه» که

¹ Pakulski & Waters

در روایت طبقه در این دو دوره و کاهش هویت‌های طبقاتی وجود ندارد، بلکه بازنگری ظریفی از ابزارهای بیان طبقه وجود دارد. تا سال ۱۹۹۰، روایان، هویت طبقاتی را محصول تولد و تربیت نمی‌دانستند، بلکه آن‌ها گزارشی انعکاسی و فردی از تحرک خود بین موقعیت‌های طبقاتی به روش‌هایی که بر اهمیت تداوم هویت‌های طبقاتی تأکید می‌کند، شرح می‌دادند. بارون، هرتل و اسمالنبروک^۳ (2022) در تحقیقی با عنوان «افزایش درآمد و زوال طبقه و وضعیت: بررسی سیستماتیک معیارهای وضعیت اقتصادی-اجتماعی در تحقیقات قشربندی» تحقیقات قشربندی منتشرشده در سال‌های ۱۹۹۵ و ۲۰۱۹-۲۰۱۵ را در مجلات جامعه‌شناسی مقایسه نمودند. نتایج نشان داد که در هر دو دوره، معیار درآمد در وضعیت اقتصادی-اجتماعی بر تحقیقات قشربندی مسلط است. اما تسلط درآمد بین حوزه‌های تحقیقاتی، متفاوت است و این روندها ممکن است زوال تحلیل طبقاتی را بشارت دهد.

۳ روش

این مطالعه با رویکرد نظری و رویکرد کیفی با تکیه بر ادراکات و تجربیات فردی انجام شده است. داده‌ها طی ۲۳ مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته فردی مجزا و ۱ جلسه گروه متمرکز^۴ گردآوری شده است. مشارکت‌کنندگان، ۲۳ نفر از جمعیت شهر زنجان بودند. از گروه متمرکز نیز به‌عنوان استراتژی کیفی در ارتباط و ترکیب با مصاحبه‌های فردی استفاده شد. بنابراین، داده‌های جمع‌آوری‌شده در جلسه گروه متمرکز شامل نتایج بحث گروهی بین شرکت‌کنندگان بود که ادراکات و تجربیات خود را در مورد موضوع تحت تحقیق و مضامین (طبق رویکرد مورگان و اسپانیش^۵، 1984؛ مرتون^۶، 1987، مورگان، 1996) به اشتراک گذاشتند.

معیار ورود به مطالعه، شامل هم‌گروهی سنی (۱۸-۴۰ سال)، دارای تحصیلات عالی، امکان دسترسی

به تحریر کتابی با همین عنوان منتهی شد، نشان دادند که اصطلاح طبقه، یک هاله معنایی-ایدئولوژیکی دارد که آن را مستعد تصرف سیاسی حتی در یک زمینه غیرایدئولوژیک می‌کند. از طرفی نتیجه گرفتند که طبقات در حال انحلال‌اند و جوامع، دیگر طبقاتی نیستند و مقوله «طبقه» و «تئوری طبقاتی» و «تحلیل طبقاتی» برای جوامع کنونی، دیگر مرتبط و مفید نیستند. پاکولسکی (2005) در تحقیقی با عنوان پایه‌های یک تحلیل پساطبقاتی نشان داد که تئوری‌ها و تحلیل‌های طبقاتی معاصر از اخلاف مارکسیسم هستند و هدف آن‌ها ترسیم و توضیح ساختار نابرابری اجتماعی، فرصت‌های زندگی و حتی مبارزات اجتماعی و سایر دگرگونی‌ها فقط براساس معیارهای اقتصادی است، اما اکنون این تئوری و تحلیل (طبقاتی) با تعدادی از جایگزین‌های نظری و تحلیلی جدید غیرطبقه‌ای ترکیب و رقابت می‌کنند. بنابراین، هرگونه تفسیر از تقابل تحلیلی و نظری بین گزارش‌های طبقاتی و غیرطبقاتی از نابرابری، باید بر این درک غیرطبقاتی تکیه کند. بک^۱ (2007) مطالعه‌ای با عنوان فراتر از طبقه و ملت: چارچوب مجدد نابرابری‌های اجتماعی در جهانی در حال جهانی‌شدن، انجام داد. بک نشان داد که «فردی‌سازی» جدید، از تغییر پارادایم در نابرابری اجتماعی حکایت می‌کند و نشان می‌دهد که فراملی‌سازی نابرابری‌های اجتماعی، چارچوب پاسخ‌های نهادی-دولت‌ملت، اتحادیه‌ها، نظام‌های دولت رفاه و جامعه‌شناسی‌های طبقات اجتماعی را در هم می‌شکند. بک استدلال می‌کند که تغییر منطق توزیع و مهم‌تر از آن فردی‌سازی فرآیندهای اجتماعی در مدرنیته انعکاسی، مفهوم طبقه را از بین برده است. ساواج^۲ (2007) در مطالعه‌ای با عنوان «تغییر هویت طبقات اجتماعی در بریتانیای پس از جنگ: دیدگاه‌هایی از مشاهدات» به بررسی روایت طبقه از هویت طبقاتی در دو مقطع ۱۹۹۰-۱۹۴۸ پرداخت و نشان داد که تغییرات قابل توجهی

⁴ Focus group

⁵ Morgan & Spanish

⁶ Merton

¹ Beck

² Savage

³ Barone, Hertel & Smallembroe

استفاده شد، همچنین، به دلیل رویکرد گروهی به موضوع و شکل‌گیری گروه کانونی از رویکرد گفت-وگویی و هم‌سازی داده‌های تولیدشده گروهی^{۱۳} (طبق روش هاروی^{۱۴}، ۲۰۱۵) و در طرح سؤالات مربوطه در گروه متمرکز از دستورالعمل کروگر^{۱۵} (۲۰۱۴) استفاده شد. سؤالات مصاحبه و گروه متمرکز با تکیه بر ادبیات پساطبقاتی طرح شد. در خلال مصاحبه هر سؤال کلی، به چندین سؤال خردتر اکتشافی و بازخوردی نیز تقسیم شد، به‌علاوه اینکه در صورت لزوم، پیش از مصاحبه تعریفی از قشربندی اجتماعی و چند معیار قشربندی (عمده شاخص‌های درآمد، تحصیلات، شغل) به‌عنوان نمونه ذکر و تشخیص مابقی معیارها به مصاحبه‌شونده‌ها واگذار شد. در پایان مصاحبه‌های مجزا، جلسه گروه متمرکز تشکیل شد و همین سؤالات تحقیق و مضامین (مستخرج از مصاحبه‌های فردی مجزا) در گروه در معرض بحث و هم‌سازی گروهی گذاشته شده و اصلاح و تأیید شد.

۴ یافته‌ها

این تحقیق به دنبال سه پرسش پیرامون قشربندی و نابرابری اجتماعی انجام شد. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل تماتیک استفاده شد. برای کشف تمها (مضامین)^{۱۶} یا ویژگی‌های تکراری و متمایز در رابطه با سؤالات محقق از تحلیل توصیف و تفسیر تجربیات و ادراکات توصیف‌شده برای کشف معنی استفاده شد. برای این منظور، تمها یا واحدهای معنادار با استراتژی کدگذاری سه‌مرحله‌ای استرلینگ استخراج و مفهوم‌سازی شدند. سه مضمون به دست آمد: ۱. مضمون پایه که در این تحقیق، مبین نکته مهمی در متن است و با ترکیب

به شماره تلفن و تمایل برای شرکت در مصاحبه و شرکت مجدد در گروه متمرکز و اطمینان به ناشناس ماندن در طی و پس از انتشار داده‌ها بود. معیارهای ذهنی مستلزم این فرض بود که تک‌سؤال گروهی، برای همه اعضای گروه قابل بحث و مقایسه باشد، یعنی همه شرکت‌کنندگان، درک یکسان یا مشابهی از متغیر و سؤال گروهی داشته باشند؛ همچنین از آنجایی که یک محدودیت بالقوه در گروه‌های متمرکز، فقدان دانش کافی اعضا پیرامون موضوع واحد است. برای غلبه بر این محدودیت و برای اطمینان از درک یکسان یا مشابه اعضا، اولاً معیار داشتن تحصیلات عالی لحاظ شد و ثانیاً پیش از شروع مصاحبه و بحث گروهی، توضیحی درباره مفاهیم اصلی و مضامین مستخرج از مصاحبه‌ها ارائه شد.

گردآوری داده‌ها تا رسیدن به اشباع نظری^۱ و اجماع گروهی ادامه یافت و پس از رسیدن به اشباع و اجماع، متوقف گردید. هر مصاحبه فردی (در زمان و محیط مناسب) در حدود ۴۰ تا ۶۰ دقیقه و بحث گروهی متمرکز (در زمان و محیط مقرر) در حدود ۳ ساعت و مجموع مصاحبه‌ها از شروع تا تشکیل گروه کانونی و استخراج نتایج، در طول دو ماه (سال ۱۴۰۲) انجام شد. برای کدگذاری و تحلیل و مفهوم‌سازی^۲ از روش تحلیل تماتیک^۳ (طبق رویکرد براون و کلارک^۴، ۲۰۰۶ و براون، کلارک و تری^۵، ۲۰۱۴: ۹۵) و ایجاد شبکه مضمونی سه‌مرحله‌ای استرلینگ^۶ (کد پایه^۷، سازمان‌دهنده^۸ و فراگیر^۹) استفاده شد. برای اطمینان از اعتمادپذیری داده‌ها، ابتدا از روش مقایسه تحلیلی (رجوع محقق به داده‌های خام) و سپس از روش بازبینی اعضا^{۱۰} (طبق روش لینکلن و گوبا^{۱۱}، ۱۹۸۵ و روش کرسویل و میلر^{۱۲}، ۲۰۰۰)

⁹ Global Themes

¹⁰ Member checking

¹¹ Lincoln & Guba

¹² Creswell & Miller

¹³ Dialogic approach

¹⁴ Harvy

¹⁵ Krueger

¹⁶ Theme

¹ Data saturation

² Conceptualization

³ Thematic analysis (TA)

⁴ Braun & Clarke

⁵ Terry

⁶ Sterling's thematic network approach

⁷ Basic Themes

⁸ Organizing Themes

درون‌مایه تحقیق و تم‌های سازمان‌دهنده و نقل‌قول‌ها (حاوی کدهای پایه) حرکت شده است. از آنجایی که مضامین پایه در نقل‌قول‌ها مشهود است، لذا در جداول مضامین، تکرار نشده است.

مشخصات شرکت‌کنندگان در جدول ۱ آمده است.

آن‌ها، مضمون سازمان‌دهنده ایجاد شد. ۲. مضمون سازمان‌دهنده که مضمون‌های پایه را دسته‌بندی می‌نماید و واسط مضامین فراگیر و پایه است. ۳. مضمون فراگیر که در این تحقیق در کانون شبکه مضامین قرار دارد، مضامین پایه و سازمان‌دهنده را در دل خود حمل می‌کند. در ادامه، ابتدا تم‌های فراگیر، توصیف و تفسیر شده و سپس به سمت

جدول ۱. مشخصات شرکت‌کنندگان در تحقیق

Table 1. Profiles of the research participants

کد مشارکت	نام مشارکت‌کننده	سن	جنسیت	تحصیلات
۱	بی‌نام	۲۵	زن	دانشجوی فوق لیسانس
۲	بی‌نام	۲۲	زن	دانشجوی لیسانس
۳	فاطمه	۲۵	زن	دانشجوی فوق لیسانس
۴	الهه	۲۰	زن	دانشجوی لیسانس
۵	زهرا	۴۰	زن	فوق لیسانس
۶	نگین	۲۰	زن	دانشجوی لیسانس
۷	رویا	۳۳	زن	دانشجوی دکتری
۸	بی‌نام	۲۳	مرد	لیسانس
۹	نسرین	۳۹	زن	لیسانس
۱۰	لیلا	۴۰	زن	فوق لیسانس
۱۱	محمد مهدی	۳۰	مرد	فوق دیپلم
۱۲	فرزاد	۲۹	مرد	لیسانس
۱۳	علی (۱)	۳۲	مرد	لیسانس
۱۴	رقیه	۲۶	زن	دانشجوی فوق لیسانس
۱۵	آنا	۴۱	زن	دکتری
۱۶	مرجان	۳۶	زن	لیسانس
۱۷	علی (۲)	۳۸	مرد	لیسانس
۱۸	قربان	۴۰	مرد	فوق لیسانس
۱۹	بی‌نام	-	مرد	-
۲۰	امیررضا	۲۷	مرد	لیسانس
۲۱	آرمین	۲۵	مرد	لیسانس
۲۲	مرتضی	۳۰	مرد	فوق لیسانس
۲۳	سمیه	۴۰	زن	لیسانس

۴٫۱ فهم و تجربه از نابرابری و قشربندی اجتماعی:

سؤال اول تحقیق عبارت بود از اینکه فهم و تجربه افراد از نابرابری و قشربندی اجتماعی چیست؟ این سؤال می‌خواهد بداند قشربندی و نابرابری که در تجربه افراد، تجسم‌یافته است چه فهمی از قشربندی و نابرابری را در ذهن آن‌ها ایجاد کرده است؟ سؤال ویژگی‌های عمده قشربندی و نابرابری را در جامعه، در قالب گزارش‌های فردی روایت می‌کند. تحلیل پاسخ‌ها به ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده و ۴ مضمون فراگیر همراه با نتایج بحث گروهی منتج شد.

۴٫۱٫۱ داشتن یا نداشتن حق (مُحق بودن)

اولین مضمون فراگیر در بردارنده مضامین سازمان‌دهنده همچون «حق‌داشتن و واجد شرایط بودن (حائز فرصت بودن)» و «استفاده از فرصت‌های نابرابر» می‌باشد. شرکت‌کنندگان، قشربندی و نابرابری را در تفاوت بین داشتن و یا نداشتن حق رسیدن به خواسته‌ها معنا می‌کنند. نمونه اظهارات مصاحبه‌شوندگان در این باره به این صورت است:

نابرابری در جامعه ما یعنی حق‌داشتن یا نداشتن، حق انتخاب، حق حرف زدن، حق خرید کردن، حق استفاده از فرصت‌ها، فرصت کسب درآمد، فرصت استخدام، واجد شرایط بودن برای دریافت وام و چیزای دیگه (مصاحبه‌شونده ۱). نابرابری یعنی اینکه همه چیزها که می‌خواهی، توی دلت بمونه و نتونی به دست بیاری، یعنی ناتوانی در به‌دست‌آوردن (مصاحبه‌شونده ۱۳). من نابرابری را در حق و توانایی داشتن یا نداشتن چیزی که می‌خواهی داشته باشی می‌بینم (مصاحبه‌شونده ۵). نابرابری یعنی دسترسی داشتن یا محروم بودن از امکانات (مصاحبه‌شونده ۹). خیلی جاها حق را از شما می‌گیرن، اولویت را و حق را از شما می‌گیرند و به شخص دیگه که از سطح بالاتره میدن، اینجاست که متوجه نابرابری میشیم (مصاحبه‌شونده ۸).

۴٫۱٫۲ کم و کیف روابط (قشربندی رابطه‌ای)

دومین مضمون اصلی در بردارنده مضامین سازمان‌دهنده همچون «احساس نابرابری نسبی»، «احساس نابرابری در حلقه روابط»، «فاصله بین آدم‌ها» و «تفاوت و کیفیت ارتباط و برخوردها» می‌باشد. این مضامین نشان می‌دهند که شرکت‌کنندگان، هنگامی که به مقایسه وضعیت خود با دیگران می‌پردازند و یا در حلقه‌های متفاوتی از روابط قرار می‌گیرند و یا برخورد متفاوت را می‌بینند؛ نابرابری را بیشتر حس می‌کنند. نابرابری با برقراری رابطه، حس می‌شود.

نابرابری از مقایسه می‌آید، نابرابری باید حس بشه درک بشه فهمیده بشه، در حلقه روابط خودمون که همه با هم برابریم، متوجه نابرابری نمیشیم، وقتی مقایسه می‌کنیم، اونوقته که متوجه میشیم. همین رابطه که ما رو متوجه وضعیت خودمون میکنه و مرز ما رو مشخص میکنه (مصاحبه‌شونده ۳). نابرابری فاصله بین آدماست، از لحاظ سبک پوشش و سبک رفتارم اعتمادبه‌نفسم و طرز حرکاتم و چیزای دیگه (مصاحبه‌شونده ۴). نابرابری در کیفیت ارتباطات هست، یک عامل مقایسه شدن و مقایسه کردن هست (مصاحبه‌شونده ۷). نابرابری از برخورد متفاوت دیگران با ما مشخص می‌شه (مصاحبه‌شونده ۱۱).

۴٫۱٫۳ توانایی انتخاب و استفاده

مضمون فراگیر توانایی انتخاب و استفاده که در بردارنده مضامین سازمان‌دهنده «توانایی و حق انتخاب» و «توانایی و حق استفاده» می‌باشد، نشان می‌دهد که معنای دیگر از قشربندی و نابرابری، داشتن و نداشتن توانایی انتخاب و استفاده است.

به نظر من نابرابری و قشر در جامعه ما یعنی داشتن توانایی مصرف مثلاً کالاهایی که استفاده می‌کنیم، بتونیم یا نتونیم چیزای لوکس داشته باشیم (مصاحبه‌شونده ۶). نابرابری در حق انتخاب است مثلاً در انتخاب لوازمی که استفاده می‌کنیم کیفیت لوازم (مصاحبه‌شونده ۷). وقتی مجبوری دودوتا چارتا

به سؤال، مضامین مستخرج از مصاحبه‌های مجزا، به جهت بحث و تأمین اعتبار در اختیار مشارکت-کنندگان و مورد گفت‌وگو و همسازی گروهی قرار گرفت. در طرح سؤالات مربوطه در گروه متمرکز پس از پایان زمان هر سؤال (طبق دستورالعمل کروگر، 2014) از اعضای گروه پرسیده شد که «شما درباره این مضمون، چه فکر می‌کنید؟ فهم و تجربه شما راجع به این مضامین چگونه است؟» مشارکت-کنندگان، ضمن تأیید مضامین جدول شماره ۱، درباره مضمون «حق و توانایی» و «قشربندی رابطه-ای» اجماع بیشتری داشتند و در این جلسه، مضمون «برچسب پولدار-فقیر» را نیز افزودند. منظور و اجماع مشارکت‌کنندگان از مضمون برچسب این بود که رفتار و حالات افراد به‌ویژه بالاترین و پایین‌ترین اقشار جامعه، برچسب قشر و طبقه را می‌گیرد و رفتار آن‌ها در جامعه براساس آن برچسب، تفسیر می‌شود. دو تن از حاضرین جلسه این طور توضیح می‌دهند:

اگر به یه شخصی که برچسب پولدار خوده و از قشر مرفه باشه حتی در کارهای نامشروع هم حق داده می‌شه و توجیه می‌شه و برعکس به فردی که برچسب فقیر خوده و از قشر پایین باشه حتی در کارهای مشروع هم حق داده نمی‌شه و ممکنه برای کارهای خوبش هم بهش ریشخند و طعنه زده بشه (مصاحبه‌شونده ۱۹). مثلاً یه فرد از طبقه پایین آگه با یه جنس دیگه دوست بشه، میگن فلانی هرزه-اس، اما آگه این فرد از طبقه بالا باشه، میگن عاشقه. زدن دو برچسب منفی و مثبت به یک رفتار یکسان فقط بخاطر وضعیت مالی طرف (مصاحبه‌شونده ۲).

گروه، مضمون برچسب را در یک ضرب‌المثل خلاصه کردند: «دو چیز در دنیا صدا ندارد، ننگ ثروتمند و مرگ فقیر». در مضمون قشربندی رابطه-ای، اکثر اعضای گروه بر این عقیده بودند که: «اگرچه قشربندی پدیده‌ای رابطه‌ای است که هم از موقعیت‌های متفاوت و هم از منافع متفاوت برمی‌خیزد؛ اما درواقع این موقعیت مالی افراد و منافع

کنی که چقدر خرج کنی اونوقت متوجه میشی نابرابری یعنی چی (مصاحبه‌شونده ۱۲).

۴،۱،۴ نابرابری محیطی و نسلی

یکی از نابرابری‌های مورد نظر شرکت‌کنندگان، نابرابری محیطی و منطقه‌ای و نسلی است که می‌تواند نابرابری‌ها را در سطح کلان به بار آورد.

امکانات جامعه که به نظر میرسه به‌طور برابر در دسترس همه هستش، اما اینطور نیست، طبقات بالا بیشتر استفاده میکنن (مصاحبه‌شونده ۲). نابرابری هم توی یک فرد و هم یک نسل معنی میشه. من به‌عنوان یک نفر از یه نسلی که فشار بیشتری رو تحمل کرده تمام زندگی‌ام در هر مرحله از زندگی‌ام همین بودم (مصاحبه‌شونده ۱۸). این تفاوت هم از پدر شروع میشه، یعنی فرقی که بین پدر من با پدر دیگران وجود داره (مصاحبه‌شونده ۱۳). نابرابری نتیجه بی‌عدالتی اجتماعی است. یعنی برابر نبودن شهروندان از نظر امکاناتی که دولت در اختیار مردم قرار می‌دهد. مثلاً به مناطق شهری و به ساکنین شهر بیش از ساکنین روستا توجه شود و امکانات و بودجه بیشتری به آن‌ها تخصیص داده شود. در خود شهرها هم تفاوت‌ها وجود دارد. به جنوب شهر خیلی کمتر توجه می‌شود، امکانات و رفاه و آسایش کمتری دارد، مدارس و مهدکودک و امکانات و ابزارهای آموزشی حتی معلم‌ها فرق دارد (مصاحبه‌شونده ۱۸). من وقتی نابرابری رو حس کردم که اومدم توی مدارس شهری. کوچه خودمونو با کوچه‌های دیگه، محله خودمونو با محلات دیگه، لباس خودمو و با لباس بچه‌های دیگه مقایسه کردم (مصاحبه‌شونده ۱۴). من الان چهل سالمه، بیکار و مجرد. قبلاً چهل‌ساله‌ها صاحب‌خانه و همسر و بچه بودند. الان چهل ساله‌ها توی اداره کردن زندگی خودشون هم موندن. این نابرابری جدیدی که قبلاً نبود یه نابرابری مختص نسل ما یا شهر ما (مصاحبه‌شونده ۲۳).

۴،۱،۵ نتایج بحث و همسازی گروهی کانونی:

سؤال اول تحقیق، مجدداً در جلسه متمرکز، مورد پرسش و بحث قرار گرفت. پس از اتمام زمان پاسخ

رسیدند که تجارب فرودستی و فرادستی طبقاتی از مدرسه شروع شده و به انحای گوناگون در مراحل بعدی زندگی و در سطح بزرگ‌تر جامعه نیز تکرار و بازتولید تثبیت می‌شود.

مقولات مربوط به سؤال اول، از سوی اعضا گروه متمرکز به صورت زیر نهایی و اعتباربخشی شد.

جدول ۲. مضامین مربوط به فهم و تجربه شرکت‌کنندگان از قشربندی و نابرابری اجتماعی

Table 2. Themes of the participants's understanding and experiance of inequality and stratification

مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر	سؤال تحقیق
حق‌داشتن و واجد شرایط بودن (حائز فرصت بودن)	داشتن یا نداشتن حق (محق بودن)	فهم قشربندی و نابرابری اجتماعی و انعکاس آن در تجارب شخصی
استفاده از فرصت‌های نابرابر	کم و کیف روابط (قشربندی پدیده‌ای رابطه‌ای)	
احساس نابرابری نسبی		
حلقه روابط متفاوت		
فاصله بین آدم‌ها		
کیفیت ارتباط و برخورد متفاوت	توانایی انتخاب و استفاده	
توانایی و حق انتخاب		
توانایی و حق استفاده	نابرابری محیطی و نسلی	
نابرابری محیطی		
نابرابری نسلی		
برچسب پول‌دار - فقیر	مضامین تکمیلی به دست‌آمده از گروه کانونی	
تجربه فرودستی و فرادستی		

۴،۲ مولدهای (شاخص‌های) قشربندی و نابرابری اجتماعی

سؤال دوم تحقیق این بود که مولدهای قشربندی و نابرابری اجتماعی (مولد یا شاخص‌هایی که قشربندی و نابرابری اجتماعی را ایجاد می‌کنند) که جایگاه افراد را در جامعه کنونی ما نشان می‌دهند، کدام‌اند؟ تحلیل پاسخ‌ها ۲۷ مضمون سازمان‌دهنده و ۸ مضمون فراگیر را نمایان کرد. مضامین به شرح زیر هستند.

۴،۲،۱ وضع مالی

مضمون فراگیر وضعیت مالی با ۵ مضمون سازمان‌دهنده، در قلب مولدها و نمادهای قشربندی و نابرابری، تشخیص داده شد. مضامین سازمان‌دهنده شامل «پول و درآمد»، «پول از هر راه که کسب شود»، «پول ریشه‌دار»، «پول ارثی» و «دارایی و ثروت» می‌باشند.

اولین مضمونی که از سوی بیشتر مصاحبه‌شوندگان به کرات بیان شده است، مفهوم «پول و درآمد» است. مصاحبه‌شوندگان معتقدند که سایر

پولو از کجا میاره، فقط میبینن خرج میکنه (مصاحبه-شونده ۱۳).

برعکس، تعدادی از مصاحبه‌شوندگان معتقدند که پول باید «ریشه‌دار» و اصیل باشد تا بتواند مولد قشر باشد. آن‌ها معتقدند:

پول و وضع مالی آنی، تنها معیار قشربندی نیست. درسته توی جامعه ما پول در هر حال معیار اصلی هست، اما پول ریشه‌دار تنها معیار قشر میشه، چون این پول از قدیم روی زندگی خانواده تأثیر گذاشته (مصاحبه‌شونده ۴). پولدارهای سطحی شاید تازه‌به‌دوران‌رسیده باشند درآمد خوبی داشته باشند اما آدمی که پیشینه بزرگی دارد تازه به‌دوران رسیده نیست (مصاحبه‌شونده ۲۱).

از نظر مصاحبه‌شوندگان، پول می‌تواند حاصل ارث و میراث و به‌عبارتی «پول ارثی» و از درآمد یا کار و شغل متمایز باشد.

درآمد خوب یا ارث برای شروع به‌کار حتی برای کسی که تحصیلات نداره جواب می‌ده (مصاحبه-شونده ۱). یه آدم شاید برای پولدار شدن امروزش زحمتی نکشیده باشه اما زحمت را پدرش کشیده که توانسته پولدار شود و ارثی برایش بگذارد (مصاحبه-شونده ۲۱). شاید مهم‌ترین تجربه من همینیه که دیگران بابای پولدار دارن که براشون همه چیزو تأمین کرده. اما بابای من هیچوقت کاری برام نکرده، نه برای من نکرده باشه، برای خودش هم نکرده... یه کاری کنه که الان بچه‌هاش پیش دیگران کم نیارن (مصاحبه‌شونده ۱۳).

همچنین مصاحبه‌شوندگان، «دارایی و ثروت (ملک و حساب بانکی)» را مولد قشربندی می‌دانند و به تفاوت درآمد و دارایی اشاره می‌کنند. برخی از آن‌ها معتقدند:

در اصل دارایی. بین دارایی با درآمد هم فرق هست. چندتا ملک و زمین دارن حساب بانکی پُر دارن، جیب پُر دارن، همه می‌شناسنشون به‌قول معروف سرشناسن، هیچ‌جا توی نوبت نمی‌ایستن، [بی‌نوبت] کارشون راه می‌وفته. همیشه می‌گم اونی

مولدها نیز حول پول می‌چرخند. آن‌ها منظور خود را به این صورت بیان نموده‌اند:

اما چیزی که وضعیت یه نفر رو مشخص می‌کنه در اصل پوله، پس مهم‌ترین مولدی که میتونم نام ببرم توی کشور ما، پول و مادیاته، چون داشتن پول و ثروت، دنبال خودش داشتن همه‌چیز را میاره... حرف اولو میزنه، افرادی که پول دارن، خیلی از کارها و فعالیت‌هاشون شکل میگیره و بقیه افراد نمیتونن کاری برای خودشون بکنن، در حال حاضر جامعه ما نه مردسالاره نه شایسه‌سالار، بلکه پول-سالاره (مصاحبه‌شونده ۲). معیار اصلی، همیشه پول آدمه حالا پول خودش نباشه والدینش، پوله که بقیه معیارها را هم تعیین میکنه، پول نباشه حتی پیشرفت هم نمیشه، چه کسی میتونه از چه طریقی تلاش کنه، باز هم فرزندان پولدارها همون طبقات بالا، طبقات پایین اصلاً نمیتونن امکانش رو ندارن (مصاحبه‌شونده ۳). پول و مادیات هیچ وقت معیاربودن خودشو از دست نمیده (مصاحبه‌شونده ۵). هر چیزی میتونه نابرابری و قشر را مشخص کنه اما دارایی و درآمد از همه مهم‌تره (مصاحبه-شونده ۷). نابرابری روی مسائل مالی و پول می‌چرخه... حتی رابطه‌کاری و پارتی‌بازی. از کوچک‌ترین نابرابری‌ها از یک امتیاز کوچک تا استخدامی و شغل و امتیازات بزرگ، روی رابطه‌کاری می‌چرخه که خود اون هم روی پول می‌چرخه (مصاحبه‌شونده ۱۷).

تعدادی از مصاحبه‌شوندگان معتقدند که در جامعه ما «پول از هر راه که کسب شود» مولد اصلی قشر است. آن‌ها منظور خود را به این صورت بیان می‌کنند.

پول از هر راهی که به دست بیاد مهمه، جامعه براش مهم نیست که پول از چه طریقی به‌دست آمده... (مصاحبه‌شونده ۸). با پول شناخته میشن و با همین پول هم به پول بیشتری میرسن، دید آدمای جامعه به افراد پولدار خوبه، حالا دیگه کار ندارن چطور پولدار شدن و پول از کجا آوردن، مردم به اونا دید خوبی دارن (مصاحبه‌شونده ۹). نمی‌پرسن این

همون چیزایی که نابرابر هستند، باز همونا نابرابری رو زیاده‌تر میکنن (مصاحبه‌شونده ۱۴).

مفهوم شغل و «موقعیت شغلی» هم مولدی است که از سوی تعدادی از مصاحبه‌شوندگان بیان شده است.

شغل یکی از مواردی است که هم به پول ربط داره هم با خودش پول میاره. بعد، پول که خودش از موقعیت شغلی میاد مهم‌تر میشه (مصاحبه‌شونده ۶). شغل والدین خصوصاً شغل پدر تعیین‌کننده است، محل زندگی تو و تمام امور مربوط به زندگی تو شغل پدره که مشخص میکنه (مصاحبه‌شونده ۱۱). بابای من هیچوقت کاری برام نکرده... یه حقوق گرفته فقط خرج خونه کرده و به همین راضی بوده به نظرش همین کافی بوده (مصاحبه‌شونده ۱۳).

منطقه سکونت و به‌گفته برخی مصاحبه‌شوندگان، بالاشهری و پایین‌شهری بودن و نوع نمای ساختمان نیز یکی از عوامل یا نمادهایی است که می‌تواند به موقعیت فرد در نظام قشربندی کمک کند.

چیزی که با طبقه من جور نیست اینه که خانه ما محله خوبی نیست. از بیرون و داخل لوکسه ولی محله‌اش محله خانه‌های کلنگیه. خواستیم حتی اصرار کردیم از این محله بریم شمال شهر، نشد پدرم از اول توی این محل بودن و با این محل رابطه دارن (مصاحبه‌شونده ۲۰). بالاشهری پایین‌شهری بودن (مصاحبه‌شونده ۱۰). نما و ظاهر ساختمانشون و ماشینشون (مصاحبه‌شونده ۹). نمای ساختمان و سطح زندگی مهمه (مصاحبه‌شونده ۳).

«وسیله نقلیه» نیز به‌گفته برخی مصاحبه‌شوندگان، یکی از عوامل یا نمادهایی است که می‌تواند به تقویت موقعیت فرد در نظام قشربندی کمک کند.

اینکه ماشینی که سوارش میشم مال پدرمه یا ماشین خودمه، جایگاه منو تعیین میکنه و تجربه منو خصوصاً تجربه من با آدمای اطرافمو شکل میده... اگه ماشین به اسم پدرم هم باشه، این روی ذهن

که سره، همیشه سره! گفتم که کسی که داره همه‌جا کارش راه میوفته، کار خوب و ازدواج خوب گیرش میاد و باز هم از بقیه سر میشه اینا درآمدی نیست دارایی و ثروته که یه چیز بیشتر از درآمده (مصاحبه‌شونده ۱۲). سرمایه و دارایی از همه مهم‌تره (مصاحبه‌شونده ۶).

۴,۲,۲ موقعیت خانوادگی و شغلی

دومین مضمون فراگیر، شامل ۴ مضمون سازمان‌دهنده یا به‌عبارتی چهار مولد شامل «موقعیت انتسابی و اصل و نصب»، «موقعیت شغلی»، «منطقه سکونت و ساختمان» و «وسیله نقلیه (ماشین)» است.

تعدادی از مصاحبه‌شوندگان که به «اصل و نصب و موقعیت انتسابی» اشاره دارند، معتقدند که کسب پول و سایر امتیازات با موقعیت انتسابی افراد گره خورده است:

بیشتر چیزها به اصل آدمای برمی‌گرده و از پدر و مادر می‌رسه. اصل و نصب پولدار داشتن خودش یه نعمته هرچا بری شناخته‌شده‌ای و یک سروگردن از دیگران بالاتر قرار می‌گیری و کارت راه میوفته (مصاحبه‌شونده ۳). چیزایی که نابرابری رو ایجاد میکنن دو دسته هستند. یک دسته که بیشتر به صورت ارثی فرصت‌هایی رو ایجاد میکنن یا از ما میگیرن و نابرابری را یا به نفع ما یا به ضرر ما ایجاد می‌کند. مثلاً وقتی والدین پول داشته باشن بچه‌شونو توی مدرسه و رشته خوب میذارن و اون بچه هم رشد میکنه و این نابرابری به نفعشه. اما اگه والدینی سواد و پول نداشته باشن که معمولاً در این صورت شعورشون هم پایین‌تره، خب بچه هم نه مدرسه بهتر نه تحصیلات بهتر و تجربه میکنه و نابرابری به ضررش تمام میشه. دسته دوم چیزایی هستن که نابرابری رو نشون میدن، مثلاً همین پول والدین، محل زندگی خانواده چه از لحاظ محله چه نوع ساختمان. اینا خودشون چون توی برو بیاها تأثیر داره به همین علت خودشون به نابرابری کمک میکنن، توی ازدواج تأثیر میگذارن... پس به‌نظرم

مدارس ورزشی مثل مدرسه رشته ورزشی مورد علاقه، کلاس‌های هنری مثل موسیقی و...، تجربه سفرهای تفریحی داخلی و خارجی که تجربه کردنشون خاطرات خوبی را شکل می‌دهد و محروم بودن از آن خاطرات بد رو شکل می‌دهد (مصاحبه-شونده ۱۶).

۴،۲،۴ فروبستگی رابطه‌ای

چهارمین مضمون فراگیر، شامل ۳ مضمون سازمان-دهنده یا سه مولد «رابطه، سهمیه و سفارش»، «کیفیت معاشرت» و «کیفیت ازدواج» است. منظور از فروبستگی رابطه‌ای این است که اقشار جامعه از طریق خطوط نامرئی روابط اجتماعی از یکدیگر متمایز می‌شوند. در واقع معنایی که شرکت‌کنندگان از قشر بندی رابطه‌ای و حلقه روابط متفاوت و فاصله آدم‌ها و برخوردهای متفاوت بیان نمودند، حاصل همین فروبستگی رابطه‌ای تجربه شده است.

تعدادی از مصاحبه‌شوندگان به شاخص‌های رابطه‌ای و به مفهوم رابطه‌کاری نیز ذیل مضمون «رابطه، سهمیه و سفارش» اشاره نموده‌اند. آن‌ها منظور خود را چنین بیان می‌کنند:

رابطه‌کاری و سفارش شدن. با رابطه‌کاری به شغل بهتری می‌رسن، به سفارش بهتر براشون میشه کارشون توی بانک توی اداره توی استخدامی‌ها کلاً هر جا که فکرشو کنید بهتر راه می‌وفته و رشد می‌کنند (مصاحبه‌شونده ۶). از کوچک‌ترین نابرابری‌های جامعه یعنی از یک امتیاز کوچک تا استخدامی و شغل تا امتیازات کلان، روی رابطه‌کاری می‌چرخه (مصاحبه‌شونده ۱۷). سهمیه و پارتی، توی جامعه ما حرف اول رو می‌زنه معیار جلو افتادن یا عقب افتادن از دیگران داشتن یا نداشتن پارتی و سهمیه هست. باید بعد از درس خوندن در بهترین دانشگاه، برای داشتن یه شغل معمولی که نیازهای اولیه را پوشش بده به دعا و معجزه متوسل شد که نکنه به پارتی‌دار یا سهمیه‌ای بخوری، نکنه یکی دیگه را سفارش کرده باشن (مصاحبه‌شونده ۱۸). سهمیه داشتن (مصاحبه‌شونده ۷). یا سهمیه داشتن اینها چیزایی

آدمای اطرافم واقعاً تأثیر می‌ذاره و به من فرصت انتخاب بیشتری می‌ده (مصاحبه‌شونده ۱۱).
ماشینشان (مصاحبه‌شونده ۹).

۴،۲،۳ مهارت‌های اکتسابی

سومین مضمون فراگیر، شامل ۲ مضمون سازمان-دهنده یا به عبارتی دو مولد شامل «تحصیلات» و «دوره‌های مهارتی» است.

«تحصیلات» که در گذشته از اهمیت شایانی در قشر بندی اجتماعی برخوردار بود، در این تحقیق به صورت کم‌اهمیت‌تر جلوه نمود. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان، تحصیلات را مولد احتمالی قشر می‌دانند و در سؤال دوم و سؤال سوم به عنوان یک مولد و مکانیزم احتمالی به آن اشاره دارند.

ادامه تحصیل فقط یه گزینه برای رشد هست. الان درآمد خوب یا ارث برای شروع یه کار حتی برای کسی که تحصیلات نداره جواب می‌ده... بخاطر مشکل مالی نتونستم توی مدارس نمونه درس بخونم (مصاحبه‌شونده ۱). قبلاً معیارها مشخص بودن مثلاً تحصیلات و شغل مهم بود، اما این الان ارزشش کمتر هست تحصیلات که دیگه ارزش نداره. البته هنوز هم تحصیلات و شغل و سایر امکانات همه معیار هستند، اما به صورت پراکنده... هنوز هم یه عده به تحصیلات اهمیت میدن (مصاحبه‌شونده ۸).

تفاوتی که قشر بندی اجتماعی در دسترسی نابرابر به «فرصت‌های شرکت در «دوره‌های کسب مهارت» ایجاد می‌کند، یکی دیگر از مولدهای قشر از نظر شرکت‌کنندگان است.

خود من فرصت شرکت توی خیلی از دوره‌ها و مهارت‌ها رو از دست میدم. بخاطر نداشتن توان مالی نابرابری‌های بیشتری را هم تجربه می‌کنم (مصاحبه‌شونده ۱). تجربه اصلی نابرابری در یک خاطره خوب یا بد و به دست آوردن یا از دست دادن یک موقعیت خلاصه میشه. مثل نابرابری در استفاده از امکانات علمی، تفریحی، سینما، استفاده از امکانات ورزشی باشگاه، استخر، استفاده از

ازدواج بین دو نفر از دو طبقه متفاوت یا اتفاق نمی‌افتد یا شکست می‌خورد و نتیجه‌ای برای اون پسر یا دختری که از طبقه پایین‌تر بوده ندارد. به همین علت ازدواج نابرابری را خیلی هم رفع نمی‌کند (مصاحبه‌شونده ۱۴).

۴،۲،۵ بدن (مدیریت بدن)

پنجمین مضمون فراگیر، شامل ۴ مضمون سازمان‌دهنده یا چهار مولد «زیبایی ظاهری و تناسب اندام»، «آراستگی، آرایش و عمل‌های زیبایی»، «سبک تغذیه» و «طرز فکر» است.

مضمون مورد تأکید تعداد زیادی از مصاحبه‌شوندگان، «زیبایی ظاهری و تناسب اندام» است. مصاحبه‌شوندگان از عبارات متنوعی همچون خوش‌تیپ، ظاهر فیزیکی، ریخت و قیافه، قد و قواره، اندام و استایل و... برای بیان منظور خود استفاده نموده‌اند:

مثلاً به فروشنده از طبقات پایین، اگه خوش‌تیپ‌تر کنه، میتونه فروش بیشتری داشته باشه و از امتیاز مالی و پولی بیشتر برخوردار بشه (مصاحبه‌شونده ۱). ظاهر فیزیکی که هم ریخت و قیافه هم لباس (مصاحبه‌شونده ۳). زیبایی و عمل‌های زیبایی (مصاحبه‌شونده ۴). باشگاه رفتن، بین آقایون، زیبایی اندام، قدوقواره مهمه چون نشون میده که محیط و تغذیه سالم و رفاه بالایی داشته که تونسته این اندام رو بسازه. این فرد حتی وقتی وارد یه اداره یا بانک میشه کارش زودتر راه میوفته. درباره خانم‌ها که ظاهر خیلی مهم‌تر هست خانم آرایش کرده با تیپ و استایل خاص، خیلی راحت پذیرفته میشه و کارهاش راه میوفته (مصاحبه‌شونده ۸). مورد بعدی ظاهر آداماست، ظاهر تن و لباسشون (مصاحبه‌شونده ۹).

دیگر مولد و شاخص مطرح‌شده از سوی مصاحبه‌شوندگان، «آرایش، آراستگی و عمل‌های زیبایی» است. برخی از مصاحبه‌شوندگان معتقدند:

حتی پروفایل قشنگ و چیزای دیگه که کمک میکنه که به طبقات بالاتر برسی، پس نابرابری یا

هستن که به نظر من جامعه را به هم زدن (مصاحبه‌شونده ۲۲).

یکی دیگر از مولدهای رابطه‌ای که تعدادی از مصاحبه‌شوندگان به آن اشاره می‌کنند «معاشرت» و حشر و نشر با طبقات بالاتر است. آن‌ها معتقدند:

با پولی که دارن سعی میکنن خودشونو از قشر پایین جدا کنن یا مثلاً با دوستی‌هاشون (مصاحبه‌شونده ۹). خیلی دیدم که پولدارها احترام بیشتری دارن و انجام خیلی کارها برای اونا با رابطه راحت‌تر و خواستن خیلی چیزای عیب نیست (مصاحبه‌شونده ۱۰). طبقات بالا میتونن با هم تعامل داشته باشن و از امتیازات هم استفاده کنن، طبقات پایین هم میتونن همدیگر رو درک کنن... طبقات متمایز با هم رابطه برقرار نمی‌کنن چون یا توان رقابت با هم ندارن یا خیری برای طبقه بالاتر ندارن یا نمیتونن همدیگه را بفهمن (مصاحبه‌شونده ۲). مهم‌ترین تجارب در دوره تحصیل هست، برخورد متفاوت دیگران (مصاحبه‌شونده ۸). ... وقتی من اطلاعات خانوادگی و فامیلیمو را از دیگران پنهان می‌کنم، تابلو میکنه که از چطور طبقه‌ای هستم... (مصاحبه‌شونده ۱۳). محیطی که واردش میشیم و آدمایی که باهاشون هستیم، رفتارهامون، حرفامون (مصاحبه‌شونده ۳). مکان‌هایی که رفت و آمد می‌کنی، آدمایی که باهاشون رفت و آمد می‌کنی (مصاحبه‌شونده ۵). باشگاه و دکتر و درمانگاهی که میریم (مصاحبه‌شونده ۷).

یکی از موارد که ذیل مضمون رابطه قرار می‌گیرد و از سوی برخی مصاحبه‌شوندگان بیان شده است «کیفیت ازدواج» است.

ممکنه با یه شخص بالاتر از خودش ازدواج کنه (مصاحبه‌شونده ۱). ازدواج خوب هم داشته باشه یه پدرزن پولدار گیر بیاره... آدم پولدار کار خوب و ازدواج خوب میکنه از بقیه جلو میوفته (مصاحبه‌شونده ۱۲). توی این دوره زمانه ازدواج یه عامل مهمه که به حفظ نابرابری کمک میکنه. چون معمولاً

«خرج کردن» و «مصرف»، «مصارف لوکس» و «اکسسوری» است.

مضمون «پوشش و لباس»، مفهومی است که از سوی تعدادی از مصاحبه‌شوندگان، مورد تأکید قرار گرفته است:

لباس خیلی مؤثرتر از قیافه است... توی پسران نوع کفش و کلاه و کت و کاپشنی که می‌پوشیم، لباس تک (مصاحبه‌شونده ۳). بعد از پول و مادیات، اول تیپ و لباس (مصاحبه‌شونده ۵). لباس و وسایل لوکس هم نابرابری رو مشخص میکنه چون همه با اینا امتیاز میگیرن، اینا به وجود آوردند نابرابری در سطح دیگر هم هستن (مصاحبه‌شونده ۷). این که میگن «از کفش یک نفر می‌تونی بفهمی چقدر می‌ارزه» منظور مارک رخت و لباسه و چیزهای ریزی که شاید در نگاه اول به چشم نمی‌آید، اما آگه اهلش باشی، سریع می‌فهمی طرفات چند می‌ارزه. ما توی دوره‌ای هستیم که کم به ظاهر آدم‌ها نگاه نمی‌کنند. وقتی وارد جایی می‌شویم برخوردشان با ما از روی ظاهر و گوشی و کفش و لباسه (مصاحبه‌شونده ۲۱). یکی از مواردی که ذیل مضمون مصرف بیان شد «تعدد خرید و مصرف» و قیمت کالاهای خریداری شده است:

ناراحت کم شدن موجودی بانکیش نبودن... خریدتو از کجا و چه قیمتی خریدی و چندوقت [تعدد خرید] یه بار خرید می‌کنی... (مصاحبه‌شونده ۵). این که پول توی ظاهر زندگیت معلوم باشه و به چشم بیاد مهمه، توی این شهر شاید صدها نفر وضعیت مالی مشابه داشته باشن، اما مثلاً زندگی آقای... بیشتر به چشم میاد و مردم، کار و زندگی اونارو بیشتر دنبال میکنن، اونیه که ماشین... زیر پاشه، موتورسیکلت مدل... زیر پاشه، زنجیر چند میلیاردی گردنش، باشگاهی که میره... تومن شهریه اشه. همشو هم هیستوری میکنه، لایو و هیستوری مدام از خارج از ایران، سالی دوبار میره... عکسشو پُست میزنه... اینیه که فقط پول داشتن مهم نیست. خرج کردن مهمه. می‌شناسم پسره دائم

برابری تاحدی ادراکی هست، ما میتونیم خود را برابر نشون بدیم در حالی که نیستیم... (مصاحبه‌شونده ۱). علاوه بر پول، علاوه بر این شیک بودن افراد مهم هست. عطر خاص، مدل ریش و موی سر (مصاحبه‌شونده ۸). آگه آرایش کنی و به خودت بررسی یه پسر پولدارو میتونی تور کنی (مصاحبه‌شونده ۱۰). ظاهر باکلاس، آگه یکی به ظاهر خودش برسه بین بقیه آدم‌ها مطرح میشه (مصاحبه‌شونده ۱۲).

یکی از مواردی که ذیل مضمون بدن قرار می‌گیرد و از سوی برخی مصاحبه‌شوندگان بیان شده است «سبک تغذیه» است.

نوع خورد و خوراک مهمه، مثلاً وقتی میری میوه بخوری این که میوه درجه چند [مرغوبیت] رو بر می‌داری (مصاحبه‌شونده ۱۲). رژیم غذایی بگیریم خرج داره، هرکسی نمیتونه رژیم غذایی که براش مناسبتر هست را رعایت کنه، هزینه داره، باید پولشو داشته باشیم (مصاحبه‌شونده ۴). خوردن غذا در بیرون از خونه، رفتن به رستوران (مصاحبه‌شونده ۵). کیفیت غذاهایی که می‌خوریم (مصاحبه‌شونده ۸). مثلاً تغذیه که حالا کمترین موردشه نابرابره (مصاحبه‌شونده ۱۷).

به گفته برخی مصاحبه‌شوندگان، داشتن «طرز فکر» خاص و روشن‌فکری نیز می‌تواند یکی از مولدها و یا نمادهایی باشد که موقعیت فرد را در نظام قشربندی مشخص می‌کند.

روشن فکری یا ژست روشن‌فکری گرفتن، نوع موسیقی که گوش میدیم، خواننده‌ای که طرفدارشیم، ورزشکاری که طرفدارشیم (مصاحبه‌شونده ۳). ... بعد هم تفکرات و باورها و تابوهایی که آدم‌ها دارن... کتابی که می‌خونن (مصاحبه‌شونده ۵). کلاس‌های هنری مثل موسیقی [که در آن شرکت می‌کنند] (مصاحبه‌شونده ۱۶).

۴,۲,۶ مصرف و پوشاک

ششمین مضمون فراگیر، شامل ۴ مضمون سازمان‌دهنده یا چهار مولد «پوشش و لباس»، «تعدد خرید

که خرج‌کردنشون به چشم بیاد، برای همین بیشتر زیورآلات و عکس و پروفایل و مدل لباس و مو و حتی به عروسک توی ماشینشون فکر میکنن که چی باشه که نشون بده مرفه... برای همین سعی میکنن این چیزا را جوری بخرن که با مال دیگران متفاوت باشه یعنی میخان متفاوت بودن خودشون با مدل‌های نایاب نشون بدن... قشر مرفه به لایف-استایل رقابتی دارن که هرکسی توان رسیدن بهش را نداره، به چیزهای هم‌بچه‌ها رو توی این موقعیت قرار می‌ده، عضو بودن توی پیج بچه‌پولدارها هستش، باید بتونی مدام از لوازم شخصی و جانبی و ماشین و تفریحات فیلم و عکس بگیری (مصاحبه‌شونده ۲۲).

۴,۲,۷ زمینه‌های لذت و تفریح

هفتمین مضمون فراگیر، شامل ۲ مضمون سازمان-دهنده یا دو مولد «هنر و تفریحات» و «سفرها» است.

«هنرها و تفریحات» که شیوه‌های گذران اوقات فراغت را نشان می‌دهد و در رویکردهای کلاسیک طبقه نیز بدان اشاره شده است، یکی از مضامین مستخرج از داده‌ها است:

مثل نابرابری در استفاده از امکانات تفریحی، سینما و استفاده از امکانات ورزشی مثل باشگاه، استخر... کلاسهای هنری مثل موسیقی و غیره (مصاحبه‌شونده ۱۶). تجربه دیگه‌ای که دارم، نوع سرگرمی‌ها و تفریح و ورزشی که می‌کنیم با طبقات بالاتر فرق داره... (مصاحبه‌شونده ۱۱).

«سفر (تعداد و نوع سفر)» نیز از سوی برخی مصاحبه‌شوندگان به‌عنوان نماد و مولد نابرابری مطرح شده است.

مثل نابرابری در سفرهای تفریحی داخلی و خارجی (مصاحبه‌شونده ۱۶). خوردن غذا بیرون از خونه، رفتن به رستوران و سفرها و تورها (مصاحبه‌شونده ۵). ما هم معمولاً آخر هفته‌ها با دوستانمون

در قرض و تیغ زدن دیگرانه تا ظاهر و لباسشو درست کنه، همه تو ردیف پولدارا میبیننش. بهترین ازدواجو میکنه، سر کار میبرنش، به‌نظر من خرج کردن معیار مهم جامعه ما هست... خرج کردن مهم‌تر از پول درآوردن (مصاحبه‌شونده ۱۳). این‌که کسی همین‌طور میخره، بدون این‌که خود واقعیش باشه به چیز دیگه‌ست. حتماً هم لازم نیست آخرین آیفون رو داشته باشه اما می‌خره، شاید بلد نباشه از امکاناتش هم استفاده کنه یا به‌کارش نیاد، فقط میخواد داشته باشه (مصاحبه‌شونده ۲۱).

ذیل مضمون مصرف، علاوه بر مواردی همچون قیمت و تعدد مصرف، «مصارف لوکس» نیز مطرح شد.

هر چیزی میتونه نابرابری را ایجاد کنه و نشون بده... اما لباس و وسایل لوکس هم نابرابری رو به چشم میاره و بیشتر مشخص میکنه. وسایل لوکس و لباس هم علت نابرابری هم نشون‌دهنده نابرابری... (مصاحبه‌شونده ۷). مثلاً کالاهایی که استفاده می‌کنیم، بتونیم مصرف لوکس داشته باشیم (مصاحبه‌شونده ۶).

تعداد زیادی از مصاحبه‌شوندگان در خلال صحبت‌ها به مصارف لوازم جانبی یا «اکسسوری» اشاره نموده‌اند و معتقدند که در حال حاضر اکسسوری‌ها نماد و مولد قشر هستند. ما لوازم آرایشی و لباس و زیورآلات از همه چیز برامون مهمتره (مصاحبه‌شونده ۴). چیزیای ریزی که شاید در نگاه اول به چشم نیاد... با داشتن یه حیوان خونگی گرون‌قیمت، منظورم سگ و گربه نیست، یه حیوان دیگه که آدم باهاش چهره میشه... سیگار برند میخرن و به هم نشون میدن، اینها اکسسوری‌های گرون‌قیمت‌ان داشتن همین چیزیای ریز مثل سیگار برند نشون میدن که عمق دارا بودن تا کجاست، آیا فقط زورت به خرید ماشین رسیده یا به خرید یه گونه زنده هم رسیده؟ (مصاحبه‌شونده ۲۱). به‌نظر من اونهایی که یک شبه به ثروت رسیدن، دغدغه اصلی‌شون اینه که چطور خرج کنن

جایگاه مردم توی سیاست، با خودش نابرابری میاره. عضو یه ارگان خاصی بودن (مصاحبه‌شونده ۷). یه زمانی بچه‌های مسؤولین و افراد دارا که وضعیت مالی خوبی داشتن سعی می‌کردند کمتر با اون وضعیت توی مردم ظاهر بشن تا عادی بنظر برسند. اما الان دقیقاً برعکس شده همه دوست دارن داشته‌باشونو به رخ هم بکشن. ندارها هم دوست دارن مثل دارها باشن مثلاً خونه نداره ولی ماشین خریده که باهاش توی خیابونها خودی نشون بده. این رفتارها به خاطر اینه که بگن من کارهای هستم تا توجه بیشتری بهشون بشه، واقعاً هم توجه بیشتری بهشون میشه. در اصل با این کارها نابرابری رو توجیه می‌کنند و مردم عادی هم به خودشون حق میدن از هر راهی به همون چیزها برسند (مصاحبه‌شونده ۲۲).

برخی مصاحبه‌شوندگان معتقدند که «تورم» و نوسانات بازار، شاخصی است که در جایگاه اجتماعی - اقتصادی تغییری ایجاد می‌کند. این شاخص در شاخص‌های کلاسیک قشربندی چندان مورد توجه نبوده است، لکن اکنون به تجربه برخی مصاحبه‌شوندگان، می‌تواند نابرابری را تولید کند.

یه شکست که یادم میاد این بود که چندسال پیش یه پول نقد داشتم که میتونستم باهاش ماشین، زمین یا یه خونه کلنگی بخرم، ماشین خریدم و ناگهان قیمت ملک کشید بالا و دیگه هیچوقت نمی‌تونم خونه بخرم. بخاطر تورم خونه ۹۰ میلیونی شد ۲ میلیارد (مصاحبه‌شونده ۱۵). وضعیتی که الان وجود داره باعث شده، یه عده ثروت هنگفتی به جیب بزنان و به اصطلاح به نون و نوایی برسند، این همش نتیجه کار و تلاش یا ارث پدری نیست، گاهی یه تغییر قیمت ناگهانی، زندگی افراد رو از این رو به اون می‌کنه (مصاحبه‌شونده ۲۲). سرمایه‌دار، تورم و افزایش نرخ دلار و... را بهانه می‌کند و به ثروتش اضافه می‌کند... (مصاحبه‌شونده ۱۸).

میریم بیرون از شهر و دورهمی می‌گیریم، اما بچه-پولدارا توی هتل‌های آنچنانی و ما توی طبیعت... (مصاحبه‌شونده ۱۱).

۴,۲,۸ سیاست‌های نابرابر

هشتمین مضمون فراگیر که شامل ۳ مضمون سازمان‌دهنده «برنامه‌ها و سیاست‌های نابرابر»، «امتیاز نزدیکی به دولت» و «تورم» است که مولدهای نابرابری در سطح کلان می‌شود.

تعدادی از مصاحبه‌شوندگان معتقدند که برخی از «برنامه‌ها و سیاست‌های نابرابر» خود نابرابری‌زا هستند و نابرابری را تشدید می‌کنند. مصاحبه‌شوندگان می‌گویند:

دولت خودش نابرابری را بیشتر می‌کنه، چون به جغرافیای آدم، قومیت و منطقه و استان‌شون ربط داده میشه (مصاحبه‌شونده ۴). در درجه اول دولت-ها نابرابری را به وجود آورده و به آن دامن می‌زنند. دولت حقوق من کارگر را در سطح پایین نگه داشته ولی سرمایه‌دار، تورم و افزایش نرخ دلار و... را بهانه می‌کند و به ثروتش اضافه می‌کند... از نیروی کار من هم به نفع خودش بهره‌برداری می‌کند. دولت مسئول این نابرابری است (مصاحبه‌شونده ۱۸). از برابری و عدالت صحبت می‌کنند، همه این حرف‌ها فقط برای یک طبقه خاص است، برای افرادی که متعلق به یک طبقه خاص یا یک گروه و قوم خاص هستند. این تفاوت‌ها به ما می‌گه که مردم با یکدیگر متفاوت هستند، بنابراین اگر لباس، زبان، رفتار خودت رو اون‌طور که دولت می‌خواه تغییر بدی شغل و زندگی خواهی داشت، در غیر این صورت مجبوری توی حاشیه بمونی... این مرزبندی یا به قول شما قشربندی از روی جنسیت، قومیت، مذهبی بودن یا مذهبی نبودن و داشتن یا نداشتن رابطه، درست نیست (مصاحبه‌شونده ۱۹).

برخی مصاحبه‌شوندگان معتقدند که «امتیاز نزدیکی به دولت» از جنبه‌های مختلف، نابرابری را به نمایش می‌گذارد و آن را توجیه می‌کند.

۴,۲,۹ نتایج گفت‌وگو و همسازی گروهی کانونی

سؤال دوم تحقیق، در جلسه متمرکز، مورد بحث قرار گرفت. همچنین پس از اتمام زمان پاسخ، مضامین مستخرج از مصاحبه‌های مجزا نیز مورد گفت‌وگو و همسازی گروهی قرار گرفت. خلاصه مباحثه گروهی نشان داد که مضامین تحقیق، تعدد و تنوع مولدهای قشربندی را نشان می‌دهند. تنوع مولدها و نمادها نشان می‌دهد که جامعه ما وارد مرحله پساطبقاتی شده است. برخی از اعضای گروه متمرکز معتقدند که اکنون قشربندی معیار دقیقی ندارد، آن‌ها کسانی بودند که بیان کردند:

هنوز هم درآمد و تحصیلات و شغل و سایر لوازم و امکانات همه شاخص وضعیت آدم‌ها هستند اما به صورت پراکنده، هرکسی ممکنه چندتا از اینها را داشته باشه و چندتاشو نداشته باشه و بالاخره جایگاهش هم مشخص نباشه. یه عده هنوز به تحصیلات اهمیت میدن یه عده به پول یه عده به شغل. هیچی سر جاش نیست (مصاحبه‌شونده ۱).
جوانان امروزی سعی می‌کنند از هر سبک برای وانمود کردن طبقه بالاتر پیروی کنند. هر چیزی از لباس، غذا، موبایل، مدل مو و غیره که از تلویزیون یا اینترنت یا سایر رسانه‌ها تماشای می‌کنند، سعی می‌کنند آن‌ها را کپی کنند. معیارهای زیادی برای طبقه استفاده می‌شود (مصاحبه‌شونده ۲۰). همه همون چیزایی خوب هستند که به چشم میان و همه می‌خوان داشته باشن (مصاحبه‌شونده ۴). قبلاً موارد مشخصی بودن مثلاً تحصیلات و شغل، اما اینا الان ارزششون کمتر هست و چیزای دیگه هم ارزش آدم را بالا پایین میکنه (مصاحبه‌شونده ۱). قشربندی که معیار دقیقی نداره، همه چی میتونه معیار باشه (مصاحبه‌شونده ۴)، هر چیزی میتونه نابرابری را ایجاد کنه (مصاحبه‌شونده ۷).

سپس، مولدهای کلاسیک در رأس همه وضعیت مالی (پول) به عنوان اولین مضمون فراگیر، در گروه

مورد تأیید و توافق و اجماع عام قرار گرفتند. چنانکه اعضای گروه، انواعی از پول و دارایی را مولدی می‌دانند که مهم‌ترین نمادهای قشربندی را فراهم و تعیین می‌کند و با اعطای «برچسب آدم پولدار» افراد را از امتیازات بیشتری هم برخوردار و قشر و طبقه را بازتولید می‌کند. در گروه کانونی، مضمون «ریشه‌دار و بی‌ریشه» که البته اهمیتش در مقابل مضمون آدم پول‌دار کم‌رنگ‌تر است نیز به نتایج بحث، اضافه شد. مابقی مضامین، اصلاح و تأیید شد. این جمع‌بندی و همسازی گروهی به دست آمد که نمادها اگر با دارایی همراه نباشند و منجر به برچسب پول‌دار نشوند، کارکرد ارتقادهنده‌ای برای فرد نخواهند داشت و تنها جنبه نمایشی می‌یابد که کارکرد آن پنهان کردن و ممانعت از برملا شدن طبقه (پایین) است و راه تشخیص طبقه را به طور موقت می‌بندد.

اجماع بعدی درخصوص نمادها، این بود که در عصر حاضر، برخی نمادهای طبقاتی مثل انواع پوشاک و لوازم، عمومیت و تکثر یافته و با هم‌شکلی مردم در آن، نمادها اعتبار خود را از دست داده‌اند و در نتیجه نمادها دائماً به‌روز می‌شوند و افراد با توجه به «زمان استفاده از هر نماد» و «اصیل و غیراصیل بودن هر نماد» خواسته و ناخواسته، طبقه خود را فاش می‌کنند. نگاه طبقاتی به قشربندی و نابرابری (با محوریتی که برای پول قائل شدند) در گروه کانونی مورد اجماع عام‌تر قرار گرفت. البته این اجماع به دست آمد که در جامعه فعلی نیز «هر چیزی که به پول ربط پیدا کند» و در یک جمله «زرق و برق و ریخت‌وپاش» را نشان دهد، خود می‌تواند مولد قشر باشد، ولو اینکه در تن یا زندگی افراد بی‌پول باشد. با این حال از آنجاکه در نهایت اهمیت پول در استفاده از آن برای رسیدن به اهداف طبقاتی و رسیدن به موقعیت‌های کم‌یاب است؛ لذا ممکن است چنین تلاش طبقات پایینی نتیجه‌گردد. طی گفت‌وگوی گروهی، مضامین تحقیق تأیید و معتبر شدند.

جدول ۳. مضامین مربوط به مولدها (شاخص‌ها)ی قشربندی و نابرابری اجتماعی پس‌اطبقاتی

Table 3. Themes of the generators (and indicators) of post-class social stratification and inequality

سؤال تحقیق	فراگیر	سازمان‌دهنده
مولدهای قشربندی و نابرابری اجتماعی پس‌اطبقاتی	وضع مالی	پول و درآمد
		پول از راهی که کسب شود
		پول ریشه‌دار
		پول ارثی
		دارایی و ثروت (ملک و حساب بانکی)
	موقعیت خانوادگی و شغلی	موقعیت انتسابی و اصل و نصب
		موقعیت شغلی
		منطقه سکونت و ساختمان
		وسیله نقلیه (ماشین)
	مهارت‌های اکتسابی	تحصیلات
		دوره‌های مهارتی
		رابطه، سهمیه و سفارش
	فروپست رابطه‌ای (روابط بسته)	کیفیت معاشرت
		کیفیت ازدواج
		زیبایی ظاهری و تناسب اندام
	بدن	آراستگی، آرایش و عمل‌های زیبایی
		سبک تغذیه
		طرز فکر
		پوشش و لباس
زمینه‌های لذت و تفریح	تعدد خرید (خرج کردن) و مصرف	
	مصارف لوکس	
	اکسسوری (اکسسوری نماد رفاه)	
	هنر و تفریح	
سیاست‌های نابرابری	سفرها (تعداد و نوع سفر)	
	برنامه‌های نابرابری	
	نزدیکی به دولت	
مضامین تکملی به دست‌آمده از گروه کانونی	تورم	
	برچسب آدم پولدار	
	برچسب ریشه‌دار و بی‌ریشه	
	زمان استفاده از هر نماد	
	اصیل و غیراصیل بودن هر نماد	
		زرق و برق و ریخت‌وپاش

۴،۳ مکانیزم‌های فردی برخورد با قشربندی و نابرابری اجتماعی

سومین سؤال تحقیق این بود که افراد چگونه با نابرابری‌های اجتماعی برخورد می‌کنند تا جایگاه اجتماعی خود را بسازند یا تغییر دهند؟ پاسخ‌ها، تلاش‌ها و مکانیزم‌های فردی برخورد با قشربندی و نابرابری را به دو قسم، تقسیم می‌کند، بخشی که در آن فرد تلاش می‌کند با کنش‌های ارادی به زدودن مرزبندی قشری و نابرابری (از طریق نمایش رفاه یا خلق فرصت‌های ارتقای وضعیت) نایل شود و بخشی که در آن نابرابری‌ها را سخت‌تر از آن می‌بیند که بتواند با کنش‌های ارادی آن را رفع کند پس تلاشی نمی‌کند. بنابراین مکانیزم‌های فردی برخورد با قشربندی و نابرابری، که در این تحقیق با ۲ مضمون فراگیر و ۱۱ مضمون سازمان‌دهنده مشخص شد در راستای نوع نابرابری یا مولدها و نمادهای نابرابری انجام می‌شود.

۴،۳،۱ تلاش برای کاهش نابرابری‌های منعطف

مکانیزم‌ها و برخورد با قشربندی و نابرابری‌های منعطف و نابرابری‌هایی که از نظر شرکت‌کنندگان با تلاش و مکانیزم‌های فردی، قابل کاهش هستند با ۷ مضمون سازمان‌دهنده «تحصیل برای دستیابی به شغل و درآمد»، «کسب مهارت»، «تظاهر و نمایش طبقاتی»، «نزدیک کردن خود به طبقات بالا»، «پنهان شدن در پشت پروفایل (وانموده طبقاتی)»، «انکار نابرابری با تصور برابری»، «کار کردن، هزینه نکردن، پس‌انداز کردن» شناسایی شد.

یکی از اولین و رایج‌ترین شیوه‌های برخورد با نابرابری برای ساختن و تغییر دادن جایگاه اجتماعی از نظر شرکت‌کنندگان، «تحصیل برای دستیابی به شغل و درآمد» است که البته به دید تردید به آن نگاه می‌شود:

تلاش می‌کنم با ادامه تحصیل به موقعیت شغلی خوب گیر بیارم با شرایطی که وجود داره تلاش من هم ممکنه بی‌ثمر بشه (مصاحبه‌شونده ۶). تنها راهی

که ما میتونیم پیش بگیریم، ادامه تحصیله که اون هم توی جامعه ما نتیجه‌ای نداره (مصاحبه‌شونده ۷). تلاش ما فقط این بوده که درس بخونیم هرچند تا اینجا خیلی موفق نبوده (مصاحبه‌شونده ۸). خب تلاش همیشه گفتم، برنامه‌ریزی بگیرم بهتره، چون وقتی همه چیز برام فراهمه نیاز نیست که تلاش کنم، من الان فقط دارم برنامه‌ریزی می‌کنم که ادامه تحصیل بدهم و قرار است از یکی از دانشگاه‌های خوب خارج از کشور اپلای بگیرم (مصاحبه‌شونده ۲۱).

یکی از مکانیزم‌های برخورد با نابرابری «کسب مهارت» است که از سوی مشارکت‌کنندگان در این تحقیق بیان شده است:

فقط میتونم مدرک بگیرم و مهارت کسب کنم... ولی سعی می‌کنم (مصاحبه‌شونده ۱). اول به مقدار گواهی مثل گواهی رانندگی و جوشکاری گرفتم که کم نیارم. توی محل کارم هم با اینکه شریک و صاحب‌کار نیستم اما هیچوقت محل کارمو عوض نکردم از وقتی شروع به کار کردم چسبیدم به همین جا و به‌جوری کار کردم که به همه نشون بدم این کارگاه مال خودمه و من هم صاحب‌کارم. مردم هم دقیقاً همین فکر می‌کنن و تصور می‌کنن که من توی این کارگاه صاحب‌کارم (مصاحبه‌شونده ۱۸).

جریان داشتن نابرابری در عمق زندگی و پنهان کردن نابرابری در سطح زندگی با «تظاهر و نمایش طبقاتی» یکی دیگر از رایج‌ترین تلاش‌ها برای رفع قشربندی و نابرابری در بین شرکت‌کنندگان است.

در حد توان سعی می‌کنم نابرابری را کاهش بدهم... اگر نشد و نتوانستم، تحمل می‌کنم و قید چنین خواسته‌ها رو می‌زنم. آنچه در ظاهر نشان‌دهنده این است که بتوانم خود را شبیه طبقه بالاتر بکنم آن را انجام می‌دهم. مثلاً پوشش خود را شبیه طبقه بالاتر می‌کنم، یا فعالیتی در شأن طبقه بالاتر انجام می‌دهم. مثلاً شغلی که پرستیژ پایین دارد انجام میدم حتی اگر درآمد بیشتری داشته باشد (مصاحبه‌شونده ۲۳). تنها کاری که می‌کنم کاری که

حتی طبقات بالا هم لنگه‌اش را ندارن گیر میارم به- همین دلیل معمولاً لباس‌های من خیاطدوز هست (مصاحبه‌شونده ۴).

یکی از مکانیزم‌های برخورد با نابرابری که برخی از شرکت‌کنندگان به آن اشاره نمودند، «پنهان شدن در پشت پروفایل (وانموده طبقاتی)» و تظاهر و یا پنهان کردن وضعیت طبقاتی خود است:

مردم سعی دارن خودشونو به شکل طبقات بالاتر به نمایش بگذارن، چیزی که کمک میکنه موبایل هست، موبایل با یه عکس پروفایل باعث پنهان کردن شدت نابرابری و پنهان شدن طبقات پایین‌تر پشت پروفایل‌هاشون شده. فضای مجازی یه جورایی فشار نابرابری را زیاد و کم کرده، مردم فقط سعی میکنن هم‌رنگ جماعت باشن، همین‌ه وگرنه نابرابری در عمق زندگی وجود دارد مخفیه (مصاحبه‌شونده ۱). نه اینکه ادای طبقات بالاتر را در بیارم، اما لازمه که گاهی با یه عکس، وضعیت را بهتر نشون بدیم، گاهی مجبوریم صحنه‌سازی کنیم، چون به این چیزا اهمیت می‌دن (مصاحبه‌شونده ۱۱).

یکی از مکانیزم‌های برخورد با نابرابری «انکار نابرابری با تصور برابری» است. انکار نابرابری به- عنوان فرصت رفع نابرابری در نظر گرفته می‌شود:

توجه به نابرابری باعث میشه آدم‌ها فقر خودشونو احساس کنن و پاشونو از گلیمشون درازتر نکنن، احساس فقیر بودن و باورش باعث میشه که فقیرانه رفتار کنن، رفتار فقیرانه خودش نابرابری را واضح‌تر میکنه و تأثیرش رو بیشتر می‌کنه. باید نابرابری را باور نکنن تا عمیق‌تر نشه و بتونن برای رفعش تلاش کنن... سعی می‌کنم نابرابری را باور نکنم تا بتونم خودمو ارتقا بدم، باید تصور برابری داشته باشم حتی با رول بازی کردن، قبلاً آدم‌ها بیشتر همدیگه را میشناختن همه میدونستن تو دختر کی هستی و نمی‌شد رول آدمای پولدارو بازی کرد، اما توی این جامعه میشه... این که ما در دوره- ای هستیم که میتونیم با جابه‌جا کردن امکاناتمون خودمونو به‌ظاهر به طبقات بالاتر نزدیک کنیم....

از دستم بر میاد اینه که به خودم به‌ظاهر می‌رسم، به‌ظاهر خونه و پدر و مادرم می‌رسم یعنی اگه بخوان هر لباسی بپوشن نمیدارم... کلاس‌هایی میرم که باکلاس‌ها میرن (مصاحبه‌شونده ۱۰). از هر چیزی فیکشو [غیراصلی] تجربه می‌کنیم، بچه‌های بالا اصل- شو میخرن ما از همون چیز غیراصلشو می‌خریم، گاهی هم چیزایی می‌خرم که برای دیگران مهم نیاشه، مثلاً کتاب می‌خرم درحالی که توی این زمنه دیگران کمتر میتونن کتاب بخرن (مصاحبه‌شونده ۵). به لباسم هم می‌رسم که مثل کارگر توی اجتماع ظاهر نشم و مثل یه کارفرما باشم (مصاحبه‌شونده ۱۱).

یکی از مکانیزم‌های برخورد با نابرابری و رفع آن که قشریندی رابطه‌ای را یادآور می‌شود، «نزدیک کردن خود به طبقات بالا» با برقراری رابطه با اقشار بالا و یا شبیه کردن خود به قشرهای بالا برای برخورداری از فرصت‌ها و امکانات آن قشر است:

سعی می‌کنم با آدمایی که از طبقه بالا هستن، معاشرت داشته باشم، تیپ و ظاهر و لباس‌هامو به- روز کنم، با این کار میتونم تفاوت خودم با دیگرانی که از طبقات بالاتر هستن کمتر کنم و از چیزا یا مکان‌هایی که اونها دارن هم استفاده کنم (مصاحبه‌شونده ۶). با توجه به محیطش و اینکه با چه کسانی قراره همنشین باشم، هم‌رنگ میشم، ملاحظه طبقه طرفمو می‌کنم، اگه طرفم از طبقه بالا باشه لباس و رفتار عمومیم رو شبیه چیزی که طبقات بالا انجام میدن می‌کنم (مصاحبه‌شونده ۳). مردم سعی میکنن طبقه اجتماعی خودشونو بالاتر از اون چیزی که هست نشون بدن تا خودشونو از طبقات پایین‌تر جدا کنن، خودشونو به طبقات بالا بچسبون، من سعی می‌کنم رفتارهای صحیح داشته باشم، این توی نزدیک شدن آدمای طبقات بالا به من تاحدی موثر بوده. یه کار دیگه هم بی‌تفاوتی من نسبت به داشته‌های دیگرانه، پوششی رو انتخاب می‌کنم که در حد طبقات بالا هستش یا یک چیز استشنا که

همیشه بکنم، تلاشم فایده نمیده، یعنی راهی برای تلاش کردن وجود نداره... (مصاحبه‌شونده ۱۳).

برخورد با قشربندی و نابرابری‌های سخت، همچنین «فقدان تلاش برای تحرک» را نشان می‌دهد که یا به دلیل یأس از تحرک و یا به دلیل شکست در تلاش است.

تلاش نمی‌کنم... مشکل من شغل هست که بتونم باهاش به چیزایی که میخوام برسم. چون نتونستم به‌دست بیارمش دیگه تلاش نمی‌کنم (مصاحبه‌شونده ۱۱). توی پیش‌دانشگاهی و کنکور بود که اولین تلاش‌هامو کردم، شدید درس خوندم، اما اون درس خوندنه برایم فایده نکرد، رشته‌های علوم-انسانی و مهندسی‌ها اکثراً بیکارن، تنها رشته‌های پزشکی کار دارن، کاری همیشه کرد (مصاحبه‌شونده ۱۵).

«پذیرش وضعیت» نیز یکی از مکانیزم‌های برخورد با نابرابری‌ها است. شرکت‌کنندگان معتقدند که طبقه خود را قبول دارند و نیازی برای ابراز یا تغییر آن نمی‌بینند:

برام مهم نیست دیگران منو در چه طبقه‌ای ببینن، من وضعیت خودمو دارم، مردم منو توی طبقه بالا می‌بینن، مایلیم در طبقه خودم ببینم یعنی تصور درستی از طبقه و جایگاه من داشته باشن (مصاحبه‌شونده ۵). کار خاصی نمی‌کنم، فقط توی همین شرایط و طبقه‌ای که هستم سعی می‌کنم در حد توانم بهترین باشم، سعی می‌کنم همین جایگاه را حفظ کنم (مصاحبه‌شونده ۲). واقعاً تلاش نمی‌کنم خودمو بالاتر و در طبقه بالاتر نشون بدم فقط سعی می‌کنم توی طبقه پایین‌تر دیده نشم، سعی می‌کنم نگذارم حقم پایمال بشه وگرنه اینکه خودمو توی طبقه بالاتر نشون بدم نه. البته شاید جز طبقات بالا هم باشیم اما خودم بالاتر نشون نمیدم و در این-باره اصلاً احساس کمبود نمی‌کنم (مصاحبه‌شونده ۹).

همین تصور و تلاش ما رو پویا و زنده نگه میداره... (مصاحبه‌شونده ۱).

یکی از مکانیزم‌های برخورد با نابرابری، «کار کردن، هزینه (خرج) نکردن، پس‌انداز کردن» است: تلاش دیگه‌ام، کار کردن بوده، سخت کار کردم شبانه‌روزی از کارگری گرفته تا هر کار حلالی که فکرشو بکنید و در کنارش کم خرج کردم... به غیر از یک دوره ولخرجی، بقیه عمرمو همش کار کردم پس‌انداز کردم (مصاحبه‌شونده ۱۵). تنها کاری که می‌کنم اینه که برام مهم نیست از چه راهی، فقط میخوام به پول برسم از هر راهی که میتونم پول در بیارم... هر چی، هرچی که توش پول باشه (مصاحبه‌شونده ۱۳).

۴,۳,۲ فقدان تلاش برای کاهش نابرابری‌های سخت

مکانیزم برخورد با قشربندی و نابرابری‌های سخت و غیرقابل کاهش با ۴ مضمون سازمان‌دهنده «یأس از تحرک و تغییر»، «فقدان تلاش برای تحرک»، «پذیرش وضعیت» و «قناعت و باور به موقعیت نابرابر» شناسایی شد.

برخورد با قشربندی و نابرابری‌های سخت، «یأس از تحرک و تغییر» را نشان می‌دهد:

یه سری شرایط در زندگی ما هست که ما رو و فعالیتمونو محدود میکنه بی‌نتیجه میکنه و ما رو توی وضعیت پایینی که هستیم، نگه میداره... بعضی از نابرابری‌ها، رفع‌شدنی یا کم‌شدنی هستن و همیشه برای کاهش آنها کاری کرد، مثلاً نابرابری در لباس و وسایل دکوراسیون منزل و... اما زمانی که نابرابری شدیدتر هست، مثلاً کار و شغل، درآمد، محله، خانه، دیگه همیشه کاریش کرد (مصاحبه‌شونده ۷). با شرایطی که الان باهاش روبرو هستیم، واقعاً کاری همیشه کرد جز ساختن [سازش]، چون هیچ راهی برای مقابله با نابرابری و بالا کشیدن خودم نمی‌بینم هیچ تلاشی هم نمی‌کنم، برای مقابله با نابرابری یا تلاش برای بلند شدن، باید ابزارش رو داشته باشی که اون هم پوله (مصاحبه‌شونده ۲). تلاش که من

رشته تحصیلی،» باشد؛ زیرا مثلاً یکی از شاخه‌های تحصیلی (شاخه‌های علوم پزشکی) هنوز کارکرد طبقاتی خود را حفظ نموده است که البته عموماً فرزندان طبقات بالا از آن بهره‌مند می‌شوند و مابقی رشته‌ها چنین کارکردی ندارند. همچنین، اعضای گروه دربارهٔ دو نتیجهٔ جدید نیز اجماع نمودند. ابتدا اینکه: تلاش‌های فردی برای ساختن طبقهٔ اجتماعی، ممکن است تحت ترجیحات فردی، متنوع باشند. از آنجاکه مولدهای جامعهٔ کنونی، متنوع و متکثرند، پس تلاش‌های فردی نیز متنوع و متکثرند، به‌گونه‌ای که فرد در راستای ادامه تحصیل، یک فرد دیگر در زمینه ازدواج خوب، فرد دیگر در زمینه کار و جمع کردن پول، تلاش می‌کند. دوم اینکه معمولاً تلاش‌ها فقط در سطح افقی، میسر است، یعنی بیشتر افراد جامعه فقط می‌توانند در پایین‌ترین و بالاترین درجهٔ طبقهٔ خود حرکت کنند و خود را به بالاترین سطح از افراد هم‌طبقهٔ خود برسانند و لذا تلاش آن‌ها دربارهٔ کاهش نابرابری‌های فردی منصفانه، ثمربخش است. در حالی که عبور از مرزهای طبقاتی در سطح عمودی، کاری دشوارتر است و برای کاهش این نابرابری‌های سخت، تلاشی هم صورت نمی‌گیرد بلکه باور و یأس طبقاتی ایجاد می‌شود. در خصوص مابقی مضامین، اجماع گروهی حاصل و به‌صورت زیر نهایی و معتبر شد.

«قناعت و باور به موقعیت نابرابر» و باور به وضعیت نابرابر نیز یکی از مکانیزم‌های برخورد با نابرابری‌های سخت است:

سعی می‌کنم برای زن و بچه‌ام کم نگذام، هیچ وقت قرض نکنم و با برنامه‌ریزی سعی می‌کنم کم و کسری نداشته باشم. البته خانمم به کم‌گلیه داره اما اگه اونطور که خانمم میخاد باشم، باید دستمو جلوی دیگران باز کنم، یا به جنبه از زندگیمو بچسم و بقیه را ول کنم. اما سعی می‌کنم با همین حقوق به همه چی حتی با کیفیت پایین‌تر برسیم. مثلاً اگه نتونم پژو داشته باشم، لااقل پراید داشته باشم که بی‌وسيله نباشیم (مصاحبه‌شونده ۱۸). خیلی وقت‌ها باید فقر را به فرزندامون آموزش بدیم که بپذیرن که در چه سطحی هستن و توقعاتشونو بالاتر نبرن، سعی کنیم خودمون رو قانع کنیم که اینیم، اینجوری آرام میشیم (مصاحبه‌شونده ۷).

۴٫۳٫۳ نتایج گفت‌وگو و همسازی گروهی متمرکز

سؤال چهارم و مضامین مستخرج از مصاحبه‌های مجزای مربوط به آن، در جلسه متمرکز، مورد پرسش و همسازی گروهی قرار گرفت. مباحثهٔ گروهی موجب اصلاح مضمون فرعی تحصیلات شد. به زعم اعضای گروه، این مضمون باید «تلاش وابسته به

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۴. مضامین مربوط به مکانیزم‌های فردی برخورد با قشربندی و نابرابری

Table 4. Themes of the individual mechanisms of dealing with stratification and inequality

سؤال تحقیق	فراگیر	سازمان‌دهنده
مکانیزم‌های فردی برخورد با قشربندی و نابرابری اجتماعی	تلاش برای کاهش نابرابری- های منعطف	تحصیل برای دستیابی به شغل و درآمد
		کسب مهارت
		تظاهر و نمایش طبقاتی
		نزدیک کردن خود به طبقات بالا
		پنهان شدن در پشت پروفایل (وانموده طبقاتی)
	فقدان تلاش برای نابرابری‌های سخت	انکار نابرابری با تصور برابری
		کار کردن، هزینه نکردن، پس-انداز کردن
		یأس از تحرک و تغییر
		فقدان تلاش برای تحرک
		پذیرش وضعیت
مضمون تکمیلی به دست‌آمده از گروه کانونی	قناعت و باور به موقعیت نابرابر	
	تلاش وابسته به رشته تحصیلی	

۵ بحث و نتیجه‌گیری

گفتمان حاکم بر تحقیق حاضر این بود که آیا جامعه ما وارد عصر پساطبقه شده است و قشربندی اجتماعی در آن براساس مولدها و مکانیزم‌های پساطبقاتی عمل می‌کند و دیدگاه پساطبقاتی را می‌توان در شرایط متفاوت جامعه ما به کار برد یا خیر؟ اگر چنین است، فهم و تجربه افراد از مولدها (و نمادها)ی قشربندی و نابرابری اجتماعی و مکانیزم‌های برخورد با قشربندی و نابرابری اجتماعی در جامعه کنونی چه و چگونه است؟ بر این اساس تحلیل، قشربندی و نابرابری فراطبقاتی (پساطبقاتی) با کمک مصاحبه و مبتنی بر تجربیات و گزاره‌های فردی بررسی شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مجموعه متنوعی از مولدها و نمادهای قشربندی در جامعه ما، فهم و ادراک و تجربه افراد از قرار گرفتن (و قرار دادن دیگران) در قشر خاص را شکل

می‌دهد. بنابراین، مهم‌ترین یافته (نظری) این است که تنوع معیارهای قشربندی و نابرابری اجتماعی، به‌طور قابل ملاحظه‌ای (از رویکردهای تک‌مولدی به چندمولدی و از رویکردهای عینی به عینی-ذهنی) تحول یافته است و این یافته از یک سو نشان می‌دهد که جامعه ما وارد مرحله پساطبقاتی شده است و از سوی دیگر، می‌توان دیدگاه نظری پساطبقاتی را در تحلیل قشربندی جامعه ما به کار برد. اگرچه مولدها و نمادهای مالی (برای نمونه مضمون فراگیر وضع مالی و زیرمضمون پول) که معیار و مولد اصلی طبقه است همچنان بر قشربندی جامعه ما مسلط است و جایگاه خود را از دست نداده است، اما اکنون تنوعی از شاخص‌های غیر از ثروت نیز قشرآفرین شده‌اند. مضمون پول و درآمد، چه در فهم قشربندی و چه در مولدها و نمادهای قشربندی و مکانیزم‌های برخورد با قشربندی، مضمون غالب است. با این حال، اگرچه

ابزارهای بیان طبقه بازننگری جدیدی به وجود آمده است؛ همچنین با لهسایی‌زاده (۱۳۸۰) که نشان داد امروزه در ساختار طبقاتی جامعه ایران با پایگاه‌های طبقاتی چندگانه مواجه هستیم که از ترکیب طبقات به‌وجود آمده و تعیین پایگاه طبقاتی خالص افراد را مشکل می‌کند و با جمالی، قنبری و پورمحمدی (۱۳۸۹) که نابرابری را مفهومی پیچیده، نسبی، پویا و هنجاری دانستند که باید باتوجه به شرایط زمانی-مکانی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، ایدئولوژیکی تفسیر کرد؛ کاملاً هم‌سو است. همچنین نتایج تحقیق حاضر با نتایج بارون، هرتل و اسمالنبروک (2022) که نشان دادند معیار درآمد در وضعیت اقتصادی-اجتماعی بر تحقیقات قشربندی مسلط بوده، اما بین حوزه‌های تحقیقاتی، متفاوت است و این ممکن است زوال تحلیل طبقاتی را بشارت دهد نیز هم‌سو است.

این تحقیق، به کشف عرصه پساطبقاتی‌شده جامعه و فهرستی از مولدهای بازتولید قشربندی و نابرابری اجتماعی و مکانیزم‌های فردی برخورد با آن طبق فهم و ادراک افراد دست یافت و اهمیت مولدهای بسیار متنوع قشربندی و نابرابری را آشکار کرد. بنابراین، توجه به تنوع مولدها و مکانیزم‌ها در مطالعات قشربندی اجتماعی؛ همچنین توجه به رویکرد پساطبقه در تبیین قشربندی اجتماعی و استفاده و آزمون شاخص‌ها و مولدهای پساطبقاتی قشربندی و نابرابری حاصل از این تحقیق میدانی، در تحقیقات بعدی پیشنهاد این تحقیق است.

منابع مالی

مقاله حاضر فاقد حامی مالی است.

سهم نویسندگان در نگارش مقاله

ایده و طراحی مطالعه: حسینی و فرهمند؛ گردآوری داده: حسینی؛ تحلیل و تفسیر: حسینی و فرهمند؛ بازننگری انتقادی: فرهمند.

تعارض منافع

نویسندگان مقاله هیچ تعارض منافی ندارند.

این شاخص اصلی طبقه (وضع مالی) در قلب قشربندی و سلسله‌مراتب اجتماعی ما قرار دارد، لکن در مضامین شاخص‌های منعطف پساطبقاتی (مولدهایی نظیر پوشش، اکسسوری، مصرف، سهمیه و سفارش، مهارت) ادغام می‌گردند. به‌گونه‌ای که افراد با به‌کار بردن نمادهای پساطبقاتی طبقات بالاتر، تلاش می‌کنند خود را در این طبقات به نمایش بگذارند و به آن نزدیک شوند. بنابراین، جایگاه اجتماعی برای همه کسانی که می‌توانند نمادهای طبقه بالا را به‌کار گیرند به‌طور بالقوه در دسترس است. با این حال این جایگاه با محوریت پول که تا حد زیادی در بند انتساب و فروبست رابطه‌ای است، ممکن است دچار یأس، فقدان تلاش و پذیرش وضعیت شود.

در مجموع، مولدها و نمادهای قشربندی و نابرابری اجتماعی در جامعه ما، شامل هم مولدهای طبقاتی (مثل درآمد و پول، شغل و...) و هم تنوعی از مولدهای پساطبقاتی (مثل پوشش، اکسسوری، طرز فکر و...) است که فرض نظری پساطبقاتی و طبقاتی را تأیید می‌کند. بنابراین، نتایج حاضر در بُعد نظری با استدلال پاکولسکی (1993) مبنی بر اینکه تضادهای معاصر متنوع‌تر و مجزاتر هستند و باید با تنوعی از گزاره‌های پُر شوند؛ همچنین با استدلال پاکولسکی و واترز (1996) مبنی بر اینکه طبقات در حال انحلال‌اند و جوامع، دیگر طبقاتی نیستند و مقوله طبقه و تحلیل طبقاتی برای جوامع کنونی، دیگر مفید نیستند؛ همچنین با استدلال پاکولسکی (2005) آنجا که در تحقیق پایه‌های تحلیل پساطبقاتی نشان داد که اکنون تئوری و تحلیل طبقاتی با تعدادی از جایگزین‌های نظری و تحلیلی غیرطبقه‌ای ترکیب می‌شوند و رقابت می‌کنند؛ هم‌سو است.

در بُعد تجربی نیز با نتایج بک (2007) که نشان داد فردی‌سازی، نشانه‌ای از تغییر پارادایم در نابرابری اجتماعی است که مفهوم طبقه را از بین می‌برد و جامعه‌شناسی طبقات اجتماعی را دشوار می‌کند؛ همچنین با ساواج (2007) که نشان داد در

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از تمام شرکت‌کنندگان در مرحله مصاحبه‌های منفرد و مرحله گروه کانونی و همچنین

منابع

اسکمبلر، گراهام (۱۴۰۰). *هابرماس، نظریه انتقادی و سلامت* (چاپ دوم). ترجمه حسن‌علی نوذری. تهران: انتشارات علمی فرهنگی.

بنت، اندی (۱۳۸۶). *فرهنگ و زندگی روزمره* (چاپ اول). ترجمه حسن چاوشیان و لیلا جوافشانی تهران: نشر اختران.

پرچی، داود و درخشان، فاطمه (۱۴۰۲). مصرف فرهنگی، طبقه اجتماعی یا فردیت (مورد مطالعه: شهر تهران)، *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۱۰(۲۲)، ۳۱۰-۲۸۳.

Doi: [10.22080/SSI.2024.26305.2144](https://doi.org/10.22080/SSI.2024.26305.2144)

جمالی، فیروز؛ قنبری، ابوالفضل و پورمحمدی، محمدرضا (۱۳۸۹). نگرش به مفهوم نابرابری و مفاهیم مرتبط با آن در مطالعات اجتماعی-اقتصادی. *برنامه‌ریزی و آمایش فضا (مدرس علوم انسانی)*، ۱۴(۲)، پیاپی ۶۶، ۱۲۱-۱۴۲.

طالبان، محمدرضا و عسگری، احسان (۱۴۰۲). همبستگی کانونیکال توسعه بر نابرابری در

Beck, U. (2007). Beyond class and nation: reframing social inequalities in a globalizing world 1. *The British Journal of Sociology*, 58(4), 679-705.

Doi: [10.1111/j.1468-4446.2007.00171.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2007.00171.x)

Bennett, A. (2007). *Culture and everyday life* (1st ed.). Translated by Hassan Chavoshian & Leila Javafshani. Tehran: Akhtaran. [In Persian].

از شرکت‌کنندگان در مرحله تأمین قابلیت اعتماد نتایج تحقیق، قدردانی می‌شود.

ایران. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۱۰(۲۱)، ۷-۲۸.

Doi: [10.22080/SSI.2022.24260.2034](https://doi.org/10.22080/SSI.2022.24260.2034)

طهماسبی، فردین؛ میرزایی، خلیل و کامران، فریدون (۱۳۹۱). عوامل اجتماعی مؤثر بر احساس نابرابری‌های اجتماعی و پیامدهای آن در شهر تهران. *پژوهش اجتماعی*، ۵(۱۴)، ۱۰۰-۷۵.

قادری، صلاح‌الدین (۱۳۹۷). ساختار قشربندی اجتماعی و خوشه‌بندی فرهنگی-اجتماعی محله‌های شهر تهران. *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۷(۴)، ۷۶۱-۷۳۱.

Doi: [10.22059/jisr.2019.249692.617](https://doi.org/10.22059/jisr.2019.249692.617)

لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۸۰). نابرابری‌ها و قشربندی اجتماعی در ایران. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، (ویژه-نامه علوم اجتماعی)، ۱۶(۲)، پیاپی ۳۲، ۲۴-۳.

Barone, C., Hertel, F. R., & Smallenbroek, O. (2022). The rise of income and the demise of class and social status? A systematic review of measures of socio-economic position in stratification research. *Research in Social Stratification and Mobility*, 78(3), 100678.

<https://doi.org/10.1016/j.rssm.2022.100678>

- Braun V., Clarke V., & Terry G. (2014). Thematic analysis. In L. PRaA (Ed.), *Qualitative research in clinical and health psychology* (pp. 95-113). Basingstoke: Palgrave MacMillan
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice*, 39 (3), 124-130.
Doi: [10.1207/s15430421tip3903_2](https://doi.org/10.1207/s15430421tip3903_2)
- Erikson, R. (1984). Social class of men, women and families. *Sociology*, 18 (4), 500-514.
Doi: [10.1177/0038038584018004003](https://doi.org/10.1177/0038038584018004003)
- Erikson, R., Goldthorpe, J. H., and Hällsten, M. (2012). No way back up from ratcheting down? A critique of the 'microclass' approach to the analysis of social mobility. *Acta Sociologica*, 55(3), 211-229.
<https://doi.org/10.1177/0038038583017004001>
- Fujihara, S. (2020). Socio-economic standing and social status in contemporary Japan: Scale constructions and their applications. *European Sociological Review*, 36 (4), 548-561. Doi: [10.1093/esr/jcaa010](https://doi.org/10.1093/esr/jcaa010)
- Ghaderi, S. (2018). Structure of social stratification and socio-cultural clustering of Tehran's neighborhoods. *Quarterly of Social Studies & Research in Iran*, 7(4), 731-761. [In Persian]. Doi: [10.22059/jjsr.2019.249692.617](https://doi.org/10.22059/jjsr.2019.249692.617)
- Goldthorpe, J. H. (1983). Women and class analysis: In defence of the conventional view. *Sociology*, 17 (4), 465-488.
<https://doi.org/10.1177/0038038583017004001>
- Goldthorpe, J. H. (1984). Women and class analysis: A reply to the replies. *Sociology*, 18(4), 491-499. Doi: [10.1177/0038038584018004002](https://doi.org/10.1177/0038038584018004002)
- Goldthorpe, J. H., & Marshall, G. (1992). The promising future of class analysis: A response to recent critiques. *Sociology*, 26 (3), 381-400.
Doi: [10.1177/0038038592026003002](https://doi.org/10.1177/0038038592026003002)
- Güveli, A., Need, A., & De Graaf, N. D. (2007). The Rise of new social classes within the service class in the netherlands: Political orientation of social and cultural specialists and technocrats between 1970 and 2003. *Acta Sociologica*, 50 (2), 129-146.
Doi: [10.1177/0001699307077655](https://doi.org/10.1177/0001699307077655)
- Harvey, L. (2015). Beyond member-checking: A dialogic approach to the research interview. *International Journal of Research &*

- Method in Education*, 38 (1), 23-38.
Doi: [10.1080/1743727X.2014.914487](https://doi.org/10.1080/1743727X.2014.914487)
- Howe, L. D., Galobardes, B., Matijasevich, A., Gordon, D., Johnston, D., Onwujekwe, O., ... & Hargreaves, J. R. (2012). Measuring socio-economic position for epidemiological studies in low-and middle-income countries: A methods of measurement in epidemiology paper. *International Journal of Epidemiology*, 41 (3), 871-886.
Doi: [10.1093/ije/dys037](https://doi.org/10.1093/ije/dys037)
- Jamali, F., Ghanbari, A., & Pourmohammadi, M. R. (2010). Attitudes to the concept of inequality and related concepts in socio-economic studies. *Spatial Planning & Geomatics*, 14(2), 66, 121-142. [In Persian].
- Kallschmidt, A. M., & Eaton, A. A. (2019). Are lower social class origins stigmatized at work? A qualitative study of social class concealment and disclosure among white men employees who experienced upward mobility. *Journal of Vocational Behavior*, 113, 115-128.
Doi: [10.1016/j.jvb.2018.08.010](https://doi.org/10.1016/j.jvb.2018.08.010)
- Kraus, M. W., Torrez, B., Park, J. W., & Ghayebi, F. (2019). Evidence for the reproduction of social class in brief speech. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116 (46), 22998-23003. Doi: [10.1073/pnas.1900500116](https://doi.org/10.1073/pnas.1900500116)
- Krueger, R. A. (2014). *Focus groups: A practical guide for applied research*. London: Sage.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. London: Sage.
- Lohsaeizadeh, A. (2001). Inequalities and social stratification in Iran. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 16(2), 32-24. [In Persian].
- Marshall, G. (1997). *Repositioning class: Social inequality in industrial societies (No Title)*. London: Sage
- Marshall, T. H., & Bottomore, T. (1950). *Citizenship and social class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Merton, R. K. (1987). The focussed interview and focus groups: Continuities and discontinuities. *The Public Opinion Quarterly*, 51(4), 550-566.
<http://www.jstor.org/stable/2749327>
- Morgan, D. L. (1996). Focus groups. *Annual Review of Sociology*, 22 (1), 129-152.
Doi: [10.1146/annurev.soc.22.1.129](https://doi.org/10.1146/annurev.soc.22.1.129)
- Morgan, D. L., & Spanish, M. T. (1984). Focus groups: A new tool for qualitative research. *Qualitative Sociology*, 7 (3), 253-270.
Doi: [10.1007/BF00987314](https://doi.org/10.1007/BF00987314)
- Oesch, D. (2023). *Contemporary Class Analysis, Handbook of social stratification*. Oxford: Oxford university press, forthcoming.

- <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197539484.013.12>
- Pakulski, J. (1993). Mass social movements and social class. *International Sociology*, 8(2), 131-158. Doi: [10.1177/0268580993008002001](https://doi.org/10.1177/0268580993008002001)
- Pakulski, J. (2005). Foundations of a post-class analysis. In Wright, E.O. (Ed.) *Approaches to class analysis*, (pp. 25-27). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pakulski, J., & Waters, M. (1996). *The death of class*. Sage.
- Parchami, D., & Derakhshan, F. (2024). Cultural consumption: Social class or individuality? (A case study of Tehran). *Sociology of Social Institutions*, 10(22), 283-310. [In Persian]. Doi: [10.22080/SSI.2024.26305.2144](https://doi.org/10.22080/SSI.2024.26305.2144)
- Pevalin, D., & David ROSE, P. (2002). The national statistics socio-economic classification: Unifying official and sociological approaches to the conceptualisation and measurement of social class in the United Kingdom 1. In *Sociétés Contemporaines*, (pp.75-106). Paris: Sciences Po.Savage.
- Savage, M. (2007). Changing social class identities in post-war Britain: Perspectives from mass-observation. *Sociological Research Online*, 12 (3), 14-26. Doi: [10.5153/sro.1459](https://doi.org/10.5153/sro.1459)
- Scambler, G. (2021). *Habermas, critical theory and health* (2nd ed.). Translated by HassanAli Nozari. Tehran: Elmi Farhangi. [In Persian].
- Tahmasbi, F., Mirzaei, K. & Kamran, F. (2012). Social factors affecting the perception of social inequalities and their consequences in Tehran. *Journal of Social Research*, 5(14), 100-75 [In Persian].
- Taleban, M., & Asgari, E. (2023). Canonical correlation of development on inequality in Iran. *Sociology of Social Institutions*, 10(21), 7-28. [In Persian]. Doi: [10.22080/SSI.2022.24260.2034](https://doi.org/10.22080/SSI.2022.24260.2034)
- Thaning, M., & Hällsten, M. (2020). The end of dominance? Evaluating measures of socio-economic background in stratification research. *European Sociological Review*, 36 (4), 533-547. Doi: [10.1093/esr/jcaa009](https://doi.org/10.1093/esr/jcaa009)
- Voyer, A., Kline, Z. D., & Danton, M. (2022). Symbols of class: A computational analysis of class distinction-making through etiquette, 1922-2017. *Poetics*, 94, Doi: [101734.10.1016/j.poetic.2022.101734](https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101734)
- Watson, W. B., & Barth, E. A. (1964). Questionable assumptions in the theory of social stratification. *Pacific Sociological Review*, 7 (1), Doi: [10-16. 10.2307/1388461](https://doi.org/10.2307/1388461)

Wright, E. O. (2005). Foundations of a neo-marxist analysis. In Wright, E.O. (Ed.) *Approaches to class analysis*,

(pp. 4-30). Cambridge: Cambridge university press.

